

Nationell identitet under geopolitisk förändring

Den svenska Nato-debatten 1995–2015 i elitmedial spegel

Mike Winnerstig

National identity during geopolitical change: The Swedish Nato debate from 1995–2015 reflected in an elite-media mirror.

It has been suggested that there has been “no real debate” on the issue of Swedish NATO membership. This article shows that in the four major Stockholm newspapers there has been a dynamic debate on this topic for over twenty years. The number of articles has also increased: from about a dozen in 1995, to over 80 in 2015. With the exception of the first year, articles advocating membership dominated quantitatively over the articles rejecting membership. However, the pro-NATO articles changed qualitatively over time: from general arguments about the desirability of joining international organisations to specific arguments about joining NATO against the Russian military threat. The contra-NATO articles contained primarily geopolitical-isolationist and identity-related arguments. In the light of the Russian war of aggression against Ukraine in 2022, the different perceived strengths of these arguments might have contributed indirectly to the Swedish decision of applying for NATO membership the same year.

Inledning

En fri debatt, brukar det sägas, är demokratins livsluft.¹ Att olika handlingsalternativ noga ventileras offentligt är således ett demokratiskt sundhetstecken,

1 Denna artikel har författats med generöst stöd av Arvid Lindmans 60-årsfond. Författaren tackar också Magnus Christiansson för ovärderlig hjälp med färdigställandet av slutversionen, samt Magnus Petersson, Jacob Westberg och två anonyma granskare för värdefulla kommentarer till tidigare utkast.

Mike Winnerstig är till vardags verksam vid Avdelningen för Försvarsanalys, Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). Artikeln uttrycker endast hans egna uppfattningar.
E-post: mike.winnerstig@gmail.com

inte minst i ljuset av att en kvalificerad offentlig debatt kan ändra ett lands inriktning på viktiga områden. I årtionden var t.ex. den svenska neutralitetspolitiken ett axiom; den ifrågasattes sällan och ansågs på många håll vara ett orubbligt fundament för svensk säkerhetspolitik.

I det trettioital år som föregick den svenska folkomröstningen 1994 om medlemskap i den dåvarande Europeiska gemenskapen (EG, nuvarande Europeiska Unionen, EU), fanns det en bred politisk enighet om att ett medlemskap i EG/EU var otänkbart av säkerhetspolitiska skäl. De flesta EG/EU-medlemsstaterna var också medlemmar i försvarsalliansen Nato, och den svenska neutralitetspolitikens trovärdighet skulle därför kunna ifrågasättas om Sverige också blev medlem. 1995 blev emellertid Sverige medlem i EU (Gustavsson 1998).

I maj 2022, i spåren på det fullskaliga ryska angreppskriget mot Ukraina, ansökte därtill Sverige om att bli medlem i Nato. Händelserna visar att även säkerhetspolitiska linjeval som har antagits vara ristade i sten kan förändras relativt snabbt.

I fallet med Nato-frågan har det emellertid länge förelegat en uppfattning i Sverige om att det inte funnits någon debatt om Nato-medlemskap. Birger Schlaug, en tidigare centralgestalt i Miljöpartiet, menade redan 1999 att det ”är ju ingen tvekan att Sverige, med de små smygande stegens tyranni, sakta men säkert närmar sig ett medlemskap. Utan någon folklig debatt” (Schlaug 1999). Samme Schlaug menade drygt 16 år senare, i slutet av 2015, att det ”som händer i försvars- och säkerhetspolitiken förskräcker. Utan en verklig debatt förs vi allt närmare ett Nato-medlemskap” (Schlaug 2015).

Denna tankefigur är som sagt inte ny utan har varit relativt frekvent bland de mer traditionalistiska förespråkarna för en isolationistisk neutralitetspolitik (Ferm et al. 2011). Med isolationism förstås här en hållning som bygger på att det primära målet för ett lands säkerhetspolitik är att hålla landet utanför krig, oavsett hur detta krig drabbar grannar eller andra delar av världen; alltså att isolera landet från krigets effekter (Westberg 2021: 45).

Samtidigt menade opinionsmätare för ett tiotal år sedan att Nato-frågan inte ”i någon nämnvärd utsträckning varit uppe på den politiska dagordningen”, främst därför att folkopinionen mot ett svenskt Nato-medlemskap ända sedan det kalla krigets slut varit ”oerhört stabil”, med motståndarna på nivån två till tre gånger fler än medlemskapsförespråkarna (Bjereld 2012: 497). Här var alltså tankelinjen att det inte funnits någon Nato-debatt därför att den har varit en politisk icke-fråga. Bjereld såg dessutom få tecken på att den svenska Nato-opinionen skulle genomgå några förändringar under kommande år. Denna analys baserades dels på uppfattningen om att inga dramatiska förändringar av det svenska säkerhetspolitiska läget torde inträffa – inte ens vad gäller ryska militära hot mot ”Georgien, Ukraina och i förlängningen mot de baltiska staterna” – och dels därför att ingen opinionsbildning för ett medlemskap bedrevs ens av de då endast två Nato-positiva partierna i riksdagen: moderaterna och

dåvarande folkpartiet (Bjereld 2012: 500). Opinionsmätaren gjorde en motsvarande analys av en större opinionsundersökning året därpå (Bjereld 2013).

Utvecklingen efter 2012 gav emellertid inte denna analys rätt, knappast på någon punkt. För det första har den svenska Nato-opinionen förändrats kraftigt. Redan under 2013 visade undersökningar i slutet av året att det nu nästan väjde jämnt (MSB 2013). I 2015 års SOM-undersökning var Nato-förespråkarna med 38% för första gången klart fler än motståndarna, som uppgick till 31% (Berndtsson et al. 2016). Under 2022 ökade antalet förespråkare dramatiskt och omfattade i en mätning i augusti 2022 hela 58% av de tillfrågade, medan endast 20% fortfarande var motståndare till medlemskap (SvT 2022). I december samma år omfattade enligt en annan mätning förespråkarna av svenskt Nato-medlemskap närmare 70% av befolkningen (Oscarsson & Thurfjell 2022; se också Bjereld & Oscarsson 2023).

För det andra har tydliga ryska militära hot riktats mot Rysslands grannländer – inklusive två direkta militära angrepp mot Ukraina: den illegala annekteringen av Krim-halvön 2014 och det ryska angreppskriget mot hela Ukraina i februari 2022. Det aggressiva ryska militära beteendet i Östersjön har också riktats mot Sverige, Danmark, de baltiska länderna, Polen och mot amerikanska stridskrafter på uppdrag i Östersjön. Hotbilden i Östersjöområdet, som i sig självt alltid påverkar svensk säkerhet då det är Sveriges eget närområde, har därmed ökat högst väsentligt.

För det tredje argumenterade sedan hösten 2015 alla de fyra borgerliga partierna i riksdagen för ett svenskt Nato-medlemskap. Före jul 2020 ändrade sig Sverigedemokraterna; först partiellt, genom att acceptera en svensk s.k. Nato-option, och sedan under våren 2022 helt och hållet. Det gjorde som bekant även Socialdemokraterna, vilket gör att en mycket stor majoritet av riksdagens partier nu står bakom regeringens insända medlemskapsansökan. Därmed har en fundamental omläggning av den svenska säkerhetspolitiska linjen genomförts.

Huruvida en fråga är eller inte är uppe på ”den politiska dagordningen” är dock genuint svårt att belägga. Men var föreställningen om den obefintliga Nato-debatten verkligen sann? Har det inte funnits en svensk Nato-debatt före 2022? Empiriskt är det lätt att belägga att uppfattningen om att en Nato-debatt har saknats i Sverige är felaktig. Under 2015 publicerades över 80 artiklar – ledare, ledarstick och debattartiklar, inklusive s.k. ”op-eds” – i just denna fråga bara i Stockholmspressen. Det är nästan två medialt centralt placerade artiklar i veckan året runt. Men så har det inte alltid varit. Under hela 1995, samma år som Sverige gick med i EG/EU, berörde endast ett dussin artiklar i samma press denna fråga.

Denna artikel tar resonemanget ett steg vidare och analyserar innehållet i den publika Nato-debatt som fördes i en medial elitdebatt, här definierad som Stockholmspressens ledar- och debattsidor, under perioden 1995-2015.

I periodens början inträdde Sverige i EU, vilket i sig var en betydande utrikes- och säkerhetspolitisk förändring. I periodens slut utgjorde förespråkarna för ett svenskt Nato-medlemskap för första gången en – enkel – majoritet i opinionen. Den dramatiska kvantitativa ökningen av artiklar i den svenska debatten om Nato-medlemskapet – nästan en sjudubbling i Stockholmspressen över perioden – indikerar att den allmänna debatten förändrats, men dess innehåll har aldrig systematiskt undersökts, och därför vet vi mycket lite om hur argumenten har utvecklats över tid.

En analys av detta kan också ge indirekta indikationer om vilka argument som fick störst betydelse för den omsvängning i Nato-frågan som kom under våren 2022. Enbart Rysslands angreppskrig mot Ukraina som eskalerade i februari 2022, kan nämligen i sig inte förklara den snabba vändningen. Det har historiskt hänt dramatiska saker förut i europeisk säkerhetspolitisk historia – t.ex. de bägge världskrigen och olika sovjetiska invasioner av satellitstater under det kalla kriget – men dessa händelser ledde inte i sig till en omprövning av först neutralitetspolitiken och sedan Nato-frågan i Sverige. Det går därför att misstänka att utvecklingen av de offentliga argumenten för och emot Nato över tid bidragit till att förändra förutsättningarna för en svensk säkerhetspolitisk omprövning under våren 2022. I denna artikels avslutande del diskuteras detta kort, dock utan förklaringsambitioner (jmf. Hermann 1990).

Den svenska säkerhetspolitiska utvecklingen och debatten om denna har emellertid inte skett i ett säkerhetspolitiskt vakuum. I praktiken har den svenska försvarspolitiska utvecklingen avseende Nato – i termer av försvarsbeslut, inriktning av försvaret, svenskt deltagande i internationella övningar och staber och politiska ambitioner att närma oss andra länder militärt – accelererat under många år. Från den av riksdagen 2009 bekräftade svenska ”solidaritetsförklaringen”, till den s.k. Hultqvistdoktrinen breda palett av militära samarbetsavtal med Finland, en rad Nato-länder och Nato som organisation, och till 2022 års beslut att ansöka om Nato-medlemskap, går det att skönja ett mönster av gradvis ökande samarbete. Några exempel på detta är en växande svensk representation vid Nato:s högkvarter och kommandostrukturer, det svenska deltagandet i en lång rad militära Nato-övningar – även vad gäller territorialförsvaret och det kvalificerade svenska militära deltagandet i Nato:s snabbreaktionsstyrka NRF (*Nato Response Force*), det s.k. värdlandsavtalet med Nato som ratificerades 2016 och som bl.a. klargör de juridiska förutsättningarna för att ta emot Nato-länders trupp på svenskt territorium. Sverige har alltså politiskt-militärt integrerat sig relativt djupt med Nato långt innan medlemskapsansökan lämnades in och sedan länge satsat på att säkerhetspolitiskt och militärt försvara sig ”tillsammans med andra”, som det allt annat än isolationistiska budskapet har låtit under de senaste åren.

I praktiken hade svensk säkerhetspolitik alltså redan fram till 2019, där även begreppet ”alliansfrihet” mönstrats ut (Försvarsberedningen 2019), genomgått

fundamentala förändringar som skulle ha ansetts helt omöjliga att ens diskutera för dryga 20 år sedan, då den dåvarande isolationistiska säkerhetspolitiska diskursens krav på neutralitetspolitisk "trovärdighet" uteslöt dem.

I det nästföljande redovisar jag undersökningens metodologiska utgångspunkter. Därefter följer en empirisk analys, baserad på en totalundersökning av Stockholmspressens totalt 641 artiklar i ämnet. Detta avsnitt ger en övergripande bild av debattens utveckling, men även en kvalitativ analys av pro- och contra-argumenten. Slutligen följer en analytisk diskussion om argumentationen i förhållande till externa och interna påverkansfaktorer på svensk säkerhetspolitik under undersökningsperioden.

Att analysera säkerhetspolitiska förändringsprocesser i medial spegel

Syftet med denna studie är att analysera den svenska Nato-debatten, speglad i Stockholmspressen, under tidsperioden 1995-2015. De dryga 20 år som studien omfattar utgör en tydligt formativ period för svensk säkerhetspolitisk debatt – från EU-medlemskap till Nato-majoritet i folkopinionen. Perioden utgör också en viktig bakgrund till den fundamentala omsvängning som skedde genom Sveriges Nato-ansökan i maj 2022.

FRÅGESTÄLLNINGAR OCH OPERATIONALISERINGAR

Forskningsfrågorna för denna studie är i korthet de följande:

- 1) Hur har den svenska Nato-debatten förts under perioden 1995-2015?
- 2) Vilka argument förs fram? Växlar argumenten över tid?
- 3) Vilken uppfattning – det vill säga ja eller nej till Nato-medlemskap – dominerar debatten över tid?
- 4) Vilka faktorer verkar bäst förklara utvecklingen av Nato-debatten: inrikespolitiska faktorer, både sådana baserade på identitetsrelaterade variabler (dvs. en självbild av var Sverige hör hemma utrikes- och säkerhetspolitiskt) och sådana relaterade till egen försvarsförmåga, eller externa faktorer (t.ex. sådana relaterade till yttre militära hot)?

Därutöver kommer avslutningsvis relationen mellan Nato-debatten och Nato-opinionen att diskuteras och ställas i ljuset av det svenska beslutet att ansöka om medlemskap i Nato under våren 2022. Detta görs dock tentativt och utan förklaringsambition då en sådan skulle kräva ytterligare omfattande empiriska studier, särskilt vad avser perioden 2016-2022.

Det empiriska materialet hämtas från de fyra stora Stockholmstidningarna att analyseras, det vill säga morgontidningarna *Svenska Dagbladet* och *Dagens*

Nyheter samt kvällstidningarna *Expressen* och *Aftonbladet*. Fördelen med detta urval är att det då går att göra en totalundersökning av detta urval tidningar, dvs studien analyserar samtliga relevanta artiklar i dessa tidningar under en tjugوårsperiod. Totalt handlar detta om 641 artiklar, vilket är ett tillfredsställande stort urval. Nackdelen är att det utesluter övriga media, och givetvis även riksdagsdebatter och liknande. Dessa är också omfattande och kan med fördel hanteras i framtida studier (när det gäller den svenska riksdagsdebatten, se Edström & Westberg i detta specialnummer).

Artiklarna utgörs av två kategorier: ledare och större debattartiklar. Av undersökningens fyra tidningar är tre borgerliga och en socialdemokratisk. Detta skulle a priori kunna leda till ett förutsägbart resultat, då det går att anta att antalet ledarartiklar som förespråkar Nato-anslutning skulle bli väsentligt större än motsatsen, givet ledarsidornas respektive politiska inriktning. Att ta in debattsidorna i en studie av denna typ har fördelen att det då går att nå intressantare resultat vad gäller politiska argument. De större debattsidorna – inklusive kultursidornas debattsektioner – styrs i regel inte av tidningens politiska hållning på ledarplats utan av vad debattredaktionerna anser har det för dagen största nyhetsvärdet, oavsett artikel författarens politiska färg och bakgrund.

Beräffande urvalskriterier gäller att artiklarna på något sätt måste hantera och ta ställning till frågan om Nato-medlemskap, direkt eller indirekt. Allmänna säkerhetspolitiska diskussioner som inte berör denna fråga är inte aktuella för undersökningen.

Förklaringsfaktorer

De två generella analyskategorier som står i centrum rör externa och interna faktorer. Är det externa, t.ex. geopolitiska, faktorer som främst verkar ligga till grund för opinionsbildarnas och andras uppfattningar, eller är det primärt inrikespolitiska faktorer, oberoende av omvärldens förändringar, som debatten baseras på?

Mer konkret handlar detta vad gäller de externa faktorerna om t.ex. större internationella politiska utvecklingar, som krig i vår omvärld, grannländers rustningar, internationella aktörers agerande och liknande händelser som kan antas ha stor betydelse för den svenska säkerhetspolitiska debatten. Mycket av detta betecknas idag som "geopolitiska" faktorer.

Geopolitik är dock inte endast ett modernt "buzzword" utan syftar på en etablerad, om än länge kontroversiell, teoribildning som kombinerar realpolitiska faktorer – som t.ex. maktbalanspolitik och stormaktsdominans – med en stark tonvikt på ett lands geografiska lokalisering och utbredning som i hög grad bestämmande för landets utrikes- och säkerhetspolitik (Winnerstig 2000: 24-56; se också Winnerstig 2022: 85-98; Alvstam & Falkemark 1991). Begreppet geopolitik myntades i sig av den svenske statsvetaren Rudolf Kjellén (Kjellén 1899).

Vad gäller inrikespolitiska faktorer är centrala sådana val och valkampanjer förändrade partilinjer, försvarsbudgetens och försvarsmaktens storlek samt sådana som hänför sig till den upplevda svenska nationella identiteten, det vill säga hur svenska aktörer upplever att det är att vara "svensk" i ett utrikes- och säkerhetspolitiskt perspektiv. Hit hör också hur den svenska opinionen ser på viktiga utrikespolitiska aktörer. Sammantaget rör det alltså faktorer som konstruerats huvudsakligen genom inrikes processer (Winnerstig 2000: 56-86), även om t.ex. den svenska opinionens syn på Ryssland eller USA givetvis har sin grund i externa förhållanden.

Denna studie har emellertid debatten om Nato-medlemskapet som studieobjekt, inte svenskt säkerhetspolitiskt agerande som sådant. Därför får de två ovanstående perspektiven, det externa och det interna, en roll som heuristiskt hjälpmedel: de blir en användbar hjälp för att förstå olika empiriska resultat, snarare än strikt kausala förklaringsmodeller (se t.ex. Edström 2016 för en undersökning av realpolitiska begrepp i en analys av svensk säkerhetspolitisk debatt).

Ett exempel på hur de kan användas är den klassiska uppdelningen mellan en stats överlevnadsmetoder inom den realistiska teorin: antingen satsar man på att försvara sig själv med helt egna medel, eller också går man i allians med andra stater för att försvara sig mot en tredje part (Waltz 1979: 125). Detta är i förenklad form de två val som Sverige å ena sidan och Norge och Danmark å den andra valde 1949, när frågan om medlemskap i det då nybildade Nato var aktuell för alla tre staterna.

För den svenska Nato-debattens del de senaste två decennierna kan det således antas att om den svenska försvarsförmågan anses vara för liten när ett externt hot visar sig, bör antalet debattörer som förordar ett Nato-medlemskap öka.

Om, å andra sidan, antalet debattörer som förordar en fortsatt svensk icke-allierad position oavsett omvärldsförändringarna och oavsett den svenska försvarsförmågan, kan det antas att en intern förklaringsfaktor som t.ex. en fast nationell identitet (i detta fall dess alliansfria komponent) är så stark i Sverige att yttre förändringar inte leder till några förändringar av debatten.

Metodologi

Artiklarna kommer att i första hand organiseras kronologiskt och därefter kategoriseras i kvantitativa termer vad gäller tendens – det vill säga för (pro) eller emot (contra) Nato-medlemskap. Denna analys görs dels övergripande, dels uppdelat på respektive tidnings ledar- och debattsida.

Sedan genomförs en kvalitativ analys av samma material. Föreligger konsistens i artiklarnas argumentation över tid, t.ex. i fråga om den nationella identitetens roll? Förändras artiklarnas argumentation i takt med de geopolitiska förändringarna i vår omvärld, främst ett allt militärt starkare och mer aggressivt

Ryssland? Kommer en förändrad – i praktiken radikalt minskad – svensk militär försvarsförmåga att stärka eller fundamentalt förändra denna identitet?

Denna analys görs på aggregerad nivå, det vill säga inte uppdelat per tidning eller ledar- respektive debattsida. Argumenten hänförs istället till ”ja-sidan” respektive ”nej-sidan”, vilket givetvis är teoretiska storheter och inte några organisationer eller liknande (jmf. exempelvis analysen av deklarerade motiv i Bergquist 1970).

Begreppen hänför sig helt enkelt till de debattörer som stödjer respektive inte stödjer idén om ett Nato-medlemskap. Orsaken till detta förfaringsätt är att det empiriska materialet är så stort att en högre upplösning än denna skulle bli överskådlig.

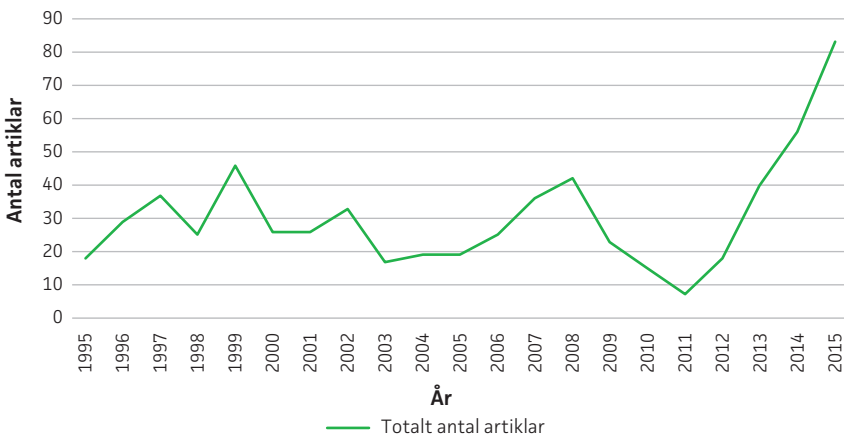
Denna metodologi omfattar ett antal problem, t.ex. svårigheten att tydligt visa att en debatt påverkar något. Att med säkerhet belägga hur en debatt, eller enskilda debattörer, påverkar en opinion är mycket komplicerat och kan inte göras inom denna studies ram. Ambitionen är på detta område snarare att ge underlag för hypoteser för framtida forskning.

Den svenska Nato-debatten i fyra Stockholmstidningar 1995–2015: en empirisk analys

DEBATTEN: EN ÖVERSIKTLIG BILD

Över perioden 1995–2015 distribuerades artiklar om svenskt Nato-medlemskap i de aktuella tidningarna per år enligt följande bild:

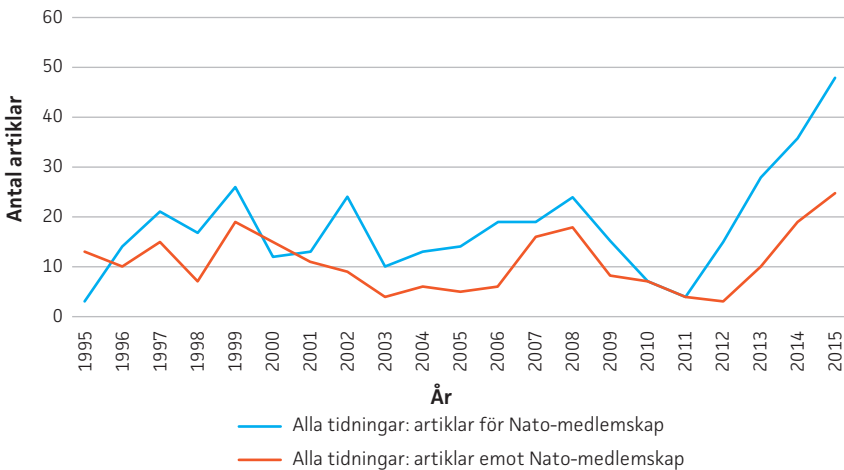
Diagram 1. Det totala antalet artiklar om svenskt Nato-medlemskap 1995–2015

Genomsnittantalet artiklar är omkring 30 per år, dvs. omkring 2,5 artiklar per månad². Detta mått är dock missvisande eftersom mindre än hälften av periodens år omfattar så många publicerade artiklar: den stora ökningen kommer, som synes i diagrammet, under de sista tre åren av undersökningen. 1995 publicerades endast 18 artiklar på temat svenskt Nato-medlemskap, medan det 2015 publicerades hela 83. Den stora förändringen av debatten kvantitativt ägde alltså rum under periodens allra sista del. Det går hur som helst att konstatera att det förekommer en aktiv debatt om svenskt Nato-medlemskap under periodens samtliga år.

För att få ett grepp om vilken övergripande tendens som debatten har haft kan följande översiktliga bild presenteras. Den kategoriserar endast artiklarna som för eller emot ett svenskt Nato-medlemskap.

Diagram 2. Nato-debatten 1995-2015: alla artiklar för respektive emot medlemskap

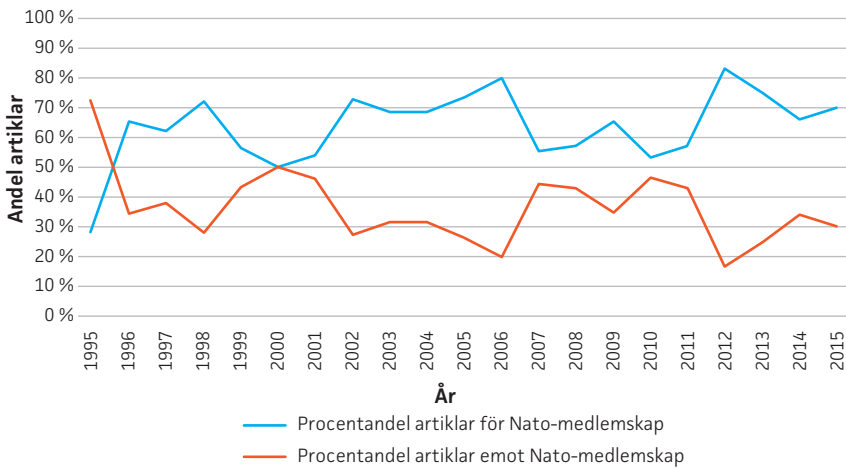
Diagrammet ger några tydliga initiala observationer vid handen. De Nato-medlemskapspositiva artiklarna överväger numerärt under hela perioden, med undantag av några få år (1995, 2000 respektive 2010-11). Detta skulle kunna förklaras enkelt genom att tre av de fyra tidningarna är borgerligt orienterade och endast en socialdemokratisk, men denna förklaring kan ifrågasättas. De borgerliga partierna var under nästan hela denna period splittrade i Nato-frågan och det var egentligen inte förrän under hösten 2015, dvs. precis i slutet på undersökningsperioden, som de enades om en medlemskapslinje. Bara för att en tidnings ledarsida är borgerlig innebär det alltså inte att den per automatik måste vara för Nato-medlemskap under hela perioden.

² Samtliga artiklar finns indexerade på <https://statsvetenskapligtidskrift.files.wordpress.com/2023/07/winnerstig-artikelforteckning.pdf>.

Därtill händer det någonting med denna debatt under 2012. Från en numerärt låg frekvens under 2010-11 skjuter debatten iväg igen till de högsta nivåerna under hela perioden under åren 2013-15. Framför allt är det ja-sidan som noterar det högsta antalet artiklar, men även nej-sidan går upp tydligt. I det följande görs ett försök att förklara detta.

Ser man ja- respektive nej-sidans artiklar som procentandelar av totalen under hela perioden blir ja-sidans överläge än tydligare. Diagrammet nedan illustrerar detta förhållande.

Diagram 3. Ja- respektive nej-sidans andelar av debatten i procent av totalen

Mätt på detta sätt finns det bara ett enda år, nämligen 1995, där antalet artiklar från nej-sidan var större än ja-sidans. Argumentet att medlemskapsförespråkarna har dominerat debatten, som ibland framförs av nej-sidan, förefaller alltså att stämma.

ARGUMENTEN FÖR ETT SVENSKT NATO-MEDLEMSKAP ÖVER TIDEN

Frågan om hur debatten för respektive emot ett medlemskap har förändrats över tiden måste, för att bli intressant, sättas i relation till vilka argument för respektive emot som framförs över tid. Först när denna analys gjorts går det att se om några kvalitativa förändringar av debatten ägt rum.

En övergripande analys av hela Nato-debatten, som den operationaliserats här, ger vid handen att det definitivt skett vissa betydande förändringar av argumenten bakom ja- respektive nej-sidan. För ja-sidans del har ett tjugotal argument för Nato-medlemskap förekommit i artiklarna under undersökningsperioden, varav 18 mer än en gång. I det följande listas de senare i frekvensordning totalt räknat för ja-sidan, med illustrativa exempel från undersökningsperioden. I absoluta tal fördelar de sig enligt nedanstående tabell:

Tabell 1. Antalet pro-argument i absoluta tal i alla artiklar

Argument	Förekomst totalt antal gånger
P1 - Geopolitiskt inflytande	242
P2 - Stärkt försvarsförmåga	196
P3 - Ryskt hot	75
P4 - Internationell solidaritet	66
P5 - Säkerhetsgarantier	53
P6 - Internationell integration	53
P7 - Västlig identitet	47
P8 - Bättre försvarsekonomi	28
P9 - Solidaritet med Baltikum	28
P10 - Solidaritetsförklaringen	17
P11 - Nordiskt samarbete förbättras	15
P12 - Förändrad folkopinion	12
P13 - Mer inflytande inom internationella operationer	12
P14 - Försvarsindustriella fördelar	11
P15 - Nato är fredsskapande	11
P16 - Stabilitet i närområdet	9
P17 - Nato:s kärnvapenparaply	3
P18 - Transatlantiska länken stärks	2

I det följande analyseras – för översiktlighetens skull – endast den mest frekventa tredjedelen av pro-argumenten var och ett för sig, samt illustreras med exempel hämtade från det empiriska materialet.

Pro-argumenten

Geopolitiskt/säkerhetspolitiskt inflytande (P1)

Det vanligaste argumentet på ja-sidan totalt sett är att svenskt Nato-medlemskap skulle ge Sverige ett större internationellt inflytande. I en ledare 1997 menade *Svenska Dagbladet* att "Sverige och Finland måste ställa sig frågan om det räcker med att delta i det Euroatlantiska partnerskapsrådet eller om det är bättre att vara medlem i Nato. (...) Det går inte längre att bortse från att Nato fortfarande är den mest centrala organisationen i europeisk säkerhetspolitik" (SvD 1997, 13 juni). Samma tidning konstaterade på ledarplats 1999 – i anslutning till den första genomförda utvidgningsomgången av Nato till f.d. östländer – att länder som Polen "idag har mer att säga till om säkerheten i Europa än det formellt fortsatt alliansfria Sverige" (SvD 1999, 14 mars).

Stärkt försvarsförmåga (P2)

Argumentet att ett Nato-medlemskap stärker svensk försvarsförmåga ökar i frekvens efter försvarsbeslutet 2000, som innebar en drastisk ominriktning av försvarsmakten vad gäller såväl storlek och uppgifter. Ett exempel på detta argument är en ledare tidigt 2001, där *Expressen* menade att "Sveriges kraftig bantade försvar är beroende av utländsk hjälp. (...) En logisk konsekvens av vårt EU-medlemskap, av vårt Nato-samarbete och av vårt nedrustade försvar vore naturligtvis att ansöka om medlemskap i Nato" (Erfors 2001). Ett likadant argument anförde tidningen i anslutning till debatten om det s.k. enveckasförsvaret ett drygt dussin år senare: "[Ett] Natomedlemskap [skulle] över en natt (...) ge Sverige den försvarsförmåga vi idag saknar" (*Expressen* 2014, 28 augusti).

Skydd mot det ryska hotet (P3)

Hotet från Ryssland ökar i frekvens när Ryssland agerar militärt mot andra länder under perioden, och i undersökningen innebär det att den första större mängden argument där medlemskap blir ett skydd mot det ryska hotet förekommer i anslutning till den ryska invasionen av Georgien 2008. I *Svenska Dagbladet* argumenterade Per Gudmundson på ledarplats för att detta borde påskynda ett svenskt Nato-medlemskap: "Om vi tvivlar på vår på vår egen (...) förmåga måste vi våga diskutera om vi ska ingå i en försvarsallians. Den absoluta merparten av befolkningen kommer att föredra att ha Nato först på plats, och inte Ryssland" (Gudmundson 2008). Ett annat exempel, efter den ryska invasionen av Ukraina 2014, är en debattartikel av Erik Brattberg och Katarina Tracz på samma tidnings debattsida: "Putin [försöker] med militära och mindre uppenbara medel aggressivt (...) påverka det man anser vara Rysslands direkta intresseområde. Hit hör de baltiska länderna men också Östersjöområdet i sin helhet. (...) Givet den akuta utvecklingen i Sveriges närområde borde [det socialdemokratiska] partiet vara redo att ompröva sin ståndpunkt [och] verka för ett fullvärdigt svenskt Natomedlemskap" (Brattberg & Tracz 2014).

Internationell solidaritet och internationellt samarbete (P4)

Ett Nato-medlemskap som ett allmänt mål för internationell solidaritet – främst i en europeisk kontext – förekommer särskilt inom ramen för undersökningsperiodens första år. Den dåvarande moderatledaren Carl Bildt menade 1996 att "[f]rågan om medlemskap i Nato infinner sig inte nödvändigtvis omedelbart. Men det vore oklokt att stänga den dörren, och det vore trångsynt att inte sträva efter en europeisk situation där Sverige fullt ut kunde delta i alla former av samarbete, också då på det militära området" (Bildt 1996).

Säkerhetsgarantier (P5)

Argumentet att Sverige skulle dra nytta av de ömsesidiga försvarsgarantierna som ett Nato-medlemskap omfattar, uppträder nästan enbart i den senare delen av undersökningsperioden. Ett exempel från *Svenska Dagbladet* relaterar till en informell diskussion mellan den amerikanske ambassadören i Stockholm och representanter för försvarsberedningen, där den förre understrukturerade att endast fullt medlemskap i Nato ger säkerhetsgarantier för Sverige. Per Gudmundson kommenterar detta i ett ledarstick: "Ett fullvärdigt [Nato-]medlemskap är det enda som garanterar skydd" (Gudmundson 2014). Senare samma år menar de bägge moderata försvarspolitiska företrädarna i en debattartikel i *Aftonbladet* att det ryska hotet är det stora problemet för Europas säkerhet och att "[Nato] utgör grunden för den europeiska säkerhetsstrukturen. Bara genom ett fullvärdigt medlemskap kan Sverige få det som våra grannländer Norge och Danmark redan åtnjuter: säkerhetsgarantier. Så länge vi väljer att stå utanför samarbete, kan vi inte räkna med att få hjälp utifrån i fall det skulle krävas" (Wallmark & Forsell 2014).

Internationell integration (P6)

Internationell integration som ett allmänt hållet argument för Nato-medlemskap förekommer främst i de första åren av undersökningsperioden. En ledare i *Expressen* från 1997 är ett typiskt exempel på detta (*Expressen* 1997, 17 mars):

Finland och även Sverige är delar av den säkerhetsstruktur som nu snabbt tar form. Vi bestämmer över oss själva, men har också ett ansvar för helheten. Liksom övriga europeiska stater måste vi lösa vår säkerhet tillsammans med andra. Och vad än Boris Jeltsin tycker, är Nato den mest lämpliga klubben.

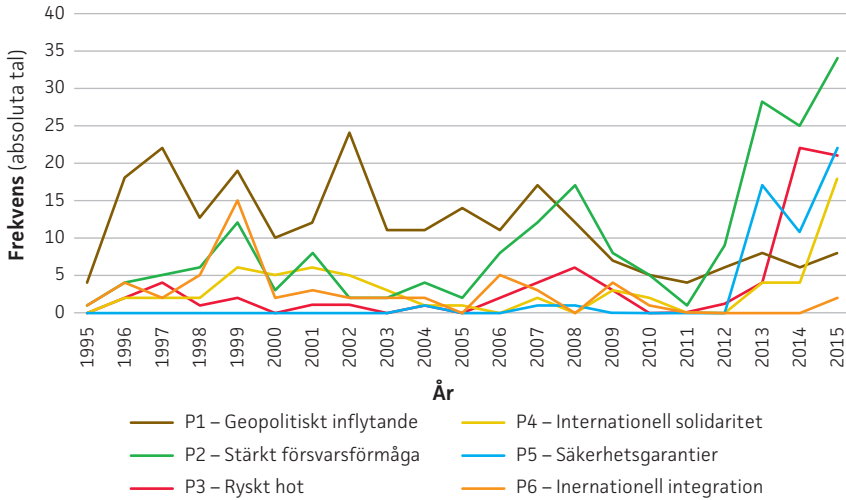
Året därpå följde samma tidnings ledarsida upp det med att kort konstatera att "[alla] vet att Sverige kommer att gå med i den försvarsstruktur som är Europas [dvs Nato]. Vi samarbetar nu med Nato på alla tänkbara plan" (*Expressen* 1998, 24 juli).

En kvalitativ analys av de huvudsakliga pro-argumenten

Som synes ovan är ja-sidans argument relativt olika. Totalt är hälften av dem baserade på externa, i huvudsak geopolitiskt orienterade faktorer, och den andra hälften berör antingen identitetsargument eller inrikespolitiska faktorer (som t.ex. försvarsekonomi). Det kan dock noteras att inget av de direkt identitetsrelaterade argumenten finns bland de sex mest frekventa.³ Grafiskt framträder en bild enligt diagrammet nedan:

3 Argumentet om att ett medlemskap skulle förstärka Sveriges "västliga identitet" (P7) kommer dock på plats 7.

Diagram 4. De sex vanligaste argumenten för svenskt Nato-medlemskap över tid, absoluta tal

Från denna mer överskådliga bild går det alltså att göra några tydliga observationer. I början av undersökningsperioden är ett relativt allmänt argument, det om Nato-medlemskap som ökat säkerhetspolitiskt/geopolitiskt inflytande (P1), det absolut vanligaste. Det sjunker till låga nivåer under periodens sista år. Detsamma gäller ett annat allmänt hållet argument, det om att ett Nato-medlemskap vore bra för svensk internationell integration (P6).

De argument som dramatiskt ökar i användning i slutet av perioden är avsevärt mer konkreta: enligt ja-sidan leder ett Nato-medlemskap till stärkt svensk försvarsförmåga och ett ökat skydd mot det ryska hotet – genom Nato:s ömsesidiga försvarsgarantier (P2, P3, P5). En första analys av detta förhållande skulle alltså kunna vara att den starkt försämrade internationella säkerhets-situationen i kombination med uppfattningen att det svenska försvaret minskat i storlek och förmåga under perioden 2013–15 genererat en tydlig omsvängning i ja-sidans argument. Ja-sidans drivkraft förefaller alltså att i allt väsentligt baseras på en geopolitiskt orienterad analys av de negativa förändringarna i omvärlden och det svenska försvarets bristande förmåga att möta dessa på egen hand.

För denna analys talar också frekvensen av ett annat argument, det om Nato:s ömsesidiga säkerhetsgarantier (P5), som är nästan helt osynligt under hela perioden fram till 2013. Först från och med detta år blir det argumentet ett av de allra mest frekventa. Det ryska hotet (P3) är tydligt infrekvent i artiklarna i stort sett ända fram till 2014, dvs det år då Ryssland invaderade Ukraina och olagligen ockuperade och annekterade Krim-halvön. Det ryska kriget mot Georgien 2008 fick inga sådana effekter (jmf. analysen av Edström & Westberg i detta specialnummer).

ARGUMENTEN MOT ETT SVENSKT NATO-MEDLEMSKAP ÖVER TIDEN

Även för nej-sidan har ett tjugotal argument förekommit mer än en gång i debatten under undersökningsperioden. I frekvensordning utgörs de av de följande, här uttryckta i absoluta tal i följande tabell:

Tabell 2. Nej-sidans argument i absoluta tal

Argument	Förekomst totalt antal gånger
C1 - Isolationism bättre än alliansmedlemskap	166
C2 - Svensk identitet	69
C3 - Säkerhetspolitisk handlingsfrihet hotas	51
C4 - Kärnvapnen inom Nato	45
C5 - Folkopinionen emot medlemskap	42
C6 - Hänsyn till Ryssland	39
C7 - USA-dominansen inom Nato	37
C8 - Ökade spänningar i närområdet pga medlemskap	24
C9 - Hot mot svenskt politiskt oberoende	17
C10 - Ökade försvarsutgifter	11
C11 - Nedrustningspolitiken hotas	11
C12 - Avsaknad av hot mot Sverige	10
C13 - Baltikums sak inte vår	8
C14 - Suveränitetsförluster	5
C15 - Nordiskt samarbete bättre utanför Nato	4
C16 - Hänsyn till Finland	3
C17 - Bilateral samarbeten bättre	3
C18 - Turkiets roll i Nato	2

I det följande analyseras den mest frekventa tredjedelen av contra-argumenten var och ett för sig samt illustreras med exempel hämtade från det empiriska materialet.

Contra-argumenten

Geopolitisk isolationism bättre än alliansmedlemskap (C1)

Det mest frekventa argumentet mot Nato-medlemskap i debatten under hela perioden är att ett medlemskap omöjliggör geopolitisk isolationism, dvs möjligheten för Sverige att stå utanför krig i sitt närområde. Argumentet är det mest frekventa i nej-sidans inlägg nästan varje år under hela undersökningsperioden, och är totalt sett dubbelt så vanligt som det näst mest frekventa argumentet. Ett officiellt exempel kan hämtas från dåvarande utrikesminister

Lena Hjelm-Walléns debattartikel i *Svenska Dagbladet* (Hjelm-Wallén 1997): ”Möjligheten för vårt land att stå utanför ett krig gagnas fortfarande bäst av militär alliansfrihet. Säkerheten i vårt närområde skulle försämrats om Sverige övergav alliansfriheten genom Natoanslutning.” Ett annat exempel, i anslutning till Natos aktion i Kosovo 1999, är ett ledarstick i *Aftonbladet*: ”När Natos primära uppgift blir tydlig, territorialförsvar och krig, framstår alliansfriheten och utanförskapet (...) som en tryggare tillvaro än att ingå i den stora familjegemenskapen” (*Aftonbladet* 1999, 19 april). Utanförskapet, dvs den självvalda isoleringen, ses här explicit som det som hotas av ett medlemskap.

Medlemskap går emot svensk identitet (C2)

Det näst vanligaste argumentet mot Nato-medlemskap är identitetsbaserat. Statsvetaren och socialdemokraten Ulf Bjereld uttryckte detta kanske mest elokvent av alla i en DN Debatt-artikel 2001, i anslutning till en opinionsmätning där 66% av respondenterna stödde den traditionella neutralitetspolitiken (Bjereld 2001):

Natomotståndet [har] sin grund i att många svenskar inte känner en tillräckligt stark värdegemenskap med till exempel spanjorer och fransmän, turkar och greker och i ett framtidsperspektiv kanske ester, letter och litauer för att man skall vilja – i bokstavlig mening – dela sina öden med dem och hysa tilltro till att de kommer att vara beredda att dela sina öden med oss.

Orsaken till denna värdeskillnad går att spåra i Sveriges starkt frihetliga och jämlikhetsbaserade kultur som har sin grund i en svensk historisk tradition med en anti-hierarkisk och anti-auktoritär protestantism, en stark självägande bondeklass och i princip avsaknad av en feodal samhällsordning.

Denna tankefigur återkommer i olika format i nej-sidans inlägg under hela undersökningsperioden. Ett annat explicit exempel är en debattartikel av den före kabinetssekreteraren Sverker Åström (Åström 2005):

[R]egeringen vill undvika en debatt om alternativ, till exempel medlemskap i Nato. Den vet ju att det svenska folket i sin stora majoritet inte vill ha någon annan politik än just alliansfriheten. Med undantag för folkpartiet intar riksdagen samma hållning. Den militära alliansfriheten står fast, ungefär som Gibraltarklippan som inte heller behöver definieras eller motiveras.

Att något inte behöver definieras eller motiveras utan bara finns där ändå som en nödvändighet – i det här fallet militär alliansfrihet som motsats till Nato-medlemskap – torde vara en tydlig indikator på att detta något blivit en

betydande del av en nationell identitet, i alla fall hos de debattörer som använder argumentet.

Svensk säkerhetspolitisk handlingsfrihet skulle minska (C3)

Ett av de mer kända allmänna argumenten mot svensk alliansanslutning i allmänhet är att svensk säkerhetspolitisk handlingsfrihet skulle minska. Handlingsfrihet innebär tekniskt sett att man kan välja mellan olika alternativ. I den undersökta debatten förekommer inte detta argument isolerat särskilt ofta, eftersom handlingsfriheten nästan alltid – bland nej-sidans debattörer – definieras som att endast ett alternativ i händelse av krig i närområdet bör väljas, dvs att stå utanför kriget.

Det förekommer emellertid bland vissa aktörer som ett argument i sig självt. I en kommentar till en serie opinionsmätningar om Nato skriver t.ex. den ovan nämnde Bjereld att förklaringen till det folkliga motståndet ligger i ”att ett (...) medlemskap i Nato skulle däremot binda den svenska handlingsfriheten och sätta alliansfriheten ur spel” (Bjereld 1997).

Medlemskap omöjliggör arbete mot kärnvapen och riskerar att Sverige blir kärnvapenmål (C4)

Kärnvapenargumentet omfattar på nej-sidan främst idén att Sverige inte skulle kunna arbeta mot kärnvapen på traditionellt svenskt sätt som Nato-medlem, och att medlemskap därför ska undvikas. De dåvarande utrikes- respektive försvarsministrarna Anna Lindh och Björn von Sydow exemplifierade denna syn i en debattartikel i *Aftonbladet* 1999: ”Sverige är ett av de länder som hårdast verkar mot kärnvapenhotet. Det skulle vara betydligt svårare om vi vore medlemmar av Nato och kröp in under dess kärnvapenparaply” (Lindh & von Sydow 1999).

En mer geopolitiskt orienterad variant på detta argument, nära förbundet med det isolationistiska argumentet (C1) är att medlemskap i en ”kärnvapenallians”, dvs en allians där vissa av medlemsstaterna innehar kärnvapen, innebär att Sverige skulle bli ett ”kärnvapenmål”. Ett exempel från det sista året i undersökningsperioden återfinns i en debattartikel av den vänsterpartistiske riksdagsledamoten Stig Henriksson: ”[E]tt Nato-medlemskap (...) gör oss till ett förstahandsmål även för kärnvapenattacker” (Henriksson 2015). I bägge fallen handlar det dock om att vissa Nato-medlemmars kärnvapeninnehav (samt Nato:s kärnvapendoktrin) är ett argument emot ett svenskt medlemskap.

Medlemskap går emot svensk folkopinion (C5)

Hänvisningar till folkopinionens negativa inställning till Nato-medlemskap förekommer under nästan hela undersökningsperioden, med några undantag (1998, 2006 och 2009 samt 2015). Ett typiskt exempel kan hämtas från *Aftonbladets* ledarsida 1997: ”På frågan om Sverige bör föra en alliansfri politik

syftande till neutralitet i krig blir svaret massivt ja, 69 procent, mot 10 procent nej. Den fortsatt starka opinionen mot en svensk Nato-anslutning blir svår att smälta för debattörer (...) som vill ha oss dit” (*Aftonbladet* 1997, 8 februari).

Ett annat exempel på detta argument nästan 15 år senare återfinns i en debattartikel skriven av socialdemokraterna Anders Ferm, f.d. FN-ambassadör, och Thage G. Peterson, f.d. försvarsminister, i *Dagens Nyheter* (Ferm & Peterson 2011):

Försvarspolitikerna och militärer har nu baxat oss fram till Natos port i stort utan någon offentlig debatt. Men det finns ett problem. Folket! Bara en av fem svenskar anser att vi bör gå med i Nato. (...) Man borde antingen ändra politik – eller skaffa ett annat folk!

Sverige bör ta hänsyn till Ryssland (C6)

Det tredje mest frekventa argumentet mot svenskt Nato-medlemskap är att Sverige bör ta hänsyn till Rysslands intressen. Ett tidigt exempel på detta är en ledare i *Aftonbladet* (*Aftonbladet* 1997, 8 augusti):

Vi ska inte heller glömma att Natos hårda kärna fortfarande är en försvarsallians med ömsesidiga militära säkerhetsgarantier om försvar av medlemmarnas territorier. (...) Om Sverige överger alliansfriheten påverkar det också säkerheten i vårt närområde negativt. För Ryssland innebär varje framflyttning av Natos gräns ökad osäkerhet och ett potentiellt hot.

Här tas alltså inte särskilt utvecklade men ändå tydligt geopolitiska hänsyn till Ryssland som intäkt för att Sverige inte ska söka medlemskap i Nato. Detta argument återkommer starkt i slutet av undersökningsperioden, inte minst framfört av de tre före detta diplomaterna Hans Blix, Rolf Ekéus och Sven Hirdman (Blix et al. 2014):

På rysk sida skulle man uppleva ett svensk-finskt medlemskap i Nato som en stor säkerhetspolitisk förändring till det sämre med tanke på ländernas närhet till nordvästra Ryssland (...). Ryska ”stabsöverstar” kommer att göra nya kalkyler över hur ryska säkerhetsintressen påverkas av att Nato kommer närmare Ryssland med gemensamma övningar, förhandslagring av materiel, fram-basering av flyg och andra förberedelser. Det skulle leda till planering av tidiga preventiva ryska åtgärder samt till ökad rysk militär övningsverksamhet i fredstid. Följden torde bli ökat misstroende i regionen och risk för spänningshöjande incidenter.

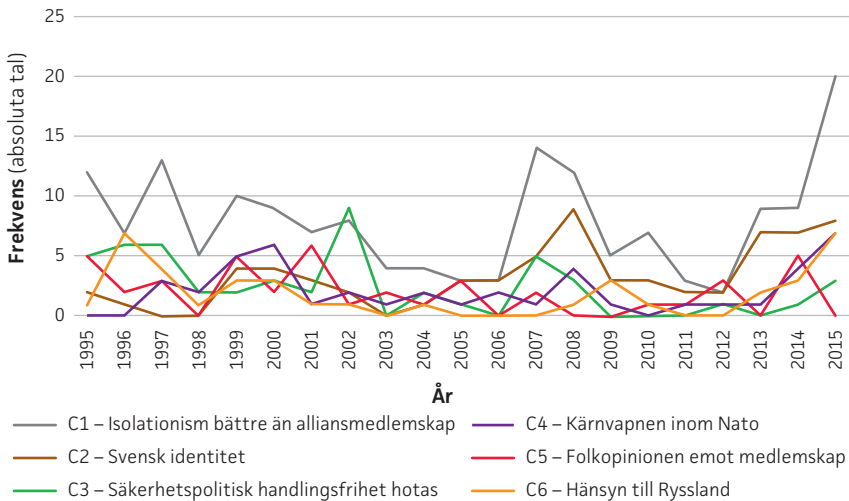
Oavsett intentioner från Nato:s eller Sveriges sida så accepterar debattörerna

här det ryska synsättet vad gäller Nato-utvidgning till Sverige och framhåller detta som ett argument mot svenskt medlemskap.

En kvalitativ analys av de huvudsakliga contra-argumenten

Även nej-sidans argument är relativt olika. Ungefär hälften rör, precis som i fallet med ja-sidan, geopolitiskt orienterade faktorer och förhållanden, medan den andra hälften rör identitetsfrågor eller faktorer som har med interna svenska förhållanden att göra. Grafiskt kan argumenten från nej-sidan visas i följande diagram:

Diagram 5. Den mest frekventa tredjedelen av argumenten mot svenskt Nato-medlemskap över tid, i absoluta tal 1995-2015

Denna bild är något svårare att dra slutsatser av än vad fallet var vad gällde ja-sidan. Noterbart är att argumentet om förtjänsterna med geopolitisk isolationism, dvs möjligheten att stå utanför krig i vårt närområde (som den traditionella formuleringen lydde) överlag är det mest frekventa argumentet, men också att dess frekvens varierar stort.

På ett liknande sätt går frekvensen av det näst mest använda argumentet, att ett Nato-medlemskap skulle gå emot en svensk nationell identitet, i påtaglig utsträckning upp och ner.

Argumentet att ett medlemskap inte är önskvärt, på grund av att hänsyn måste tas till Ryssland och ryska intressen, varierar också stort över tiden. Det är det näst mest frekventa argumentet i början av perioden, vilken var den tid då en intensiv debatt om Nato:s första utvidgningsomgång till länder i Central- och Östeuropa pågick både i Sverige och utomlands. Därefter nämns det mycket sällan i debatten, för att återkomma som det näst mest frekventa

argumentet under periodens sista två år (2014-15, dvs. tiden för Rysslands invasion av Ukraina och illegala annektering av Krim).

Kärnvapenargumentet, som bygger både på föreställningen att Sverige som Nato-medlem inte skulle kunna driva nedrustningspolitik mot kärnvapnen och att Nato är en kärnvapenallians som Sverige inte bör ingå i av moraliska och säkerhetspolitiska skäl, förekommer med något lägre frekvens under hela perioden men återkommer tydligt i slutet av den.

Argumentet om att svensk folkopinion är emot ett Nato-medlemskap går i viss mån motsatt väg: det förekommer relativt ofta under större delen av perioden men går ner till noll under dess sista år. Det är inte osannolikt att det opinionsskifte som tog sin början under periodens sista del är orsaken till detta, något som diskuteras i mer detalj nedan.

Det enskilt mest frekventa argumentet över tid är som sagt det traditionellt isolationistiska, dvs. att stå utanför Nato innebär att Sverige kan isolera sig från konflikter i vårt närområde. Det förekommer i mer än 40% av alla nej-sidans artiklar under hela perioden. Argumentet att ett medlemskap skulle gå emot den svenska nationella identiteten förekommer i snitt i något mindre än 30% av alla nej-sidans artiklar. Argumentet om hänsyn till Ryssland förekommer främst i början och i slutet av perioden, medan argumenten om kärnvapen och folkopinion uppträder relativt oregelbundet.

Till skillnad från ja-sidans argumentation finns det alltså inte någon lika tydlig trend i nej-sidans, utan den består under hela perioden av en mix av huvudargument som kommer och går. Det traditionella isolationistiska huvudargumentet (C1) ökar dock tydligt mot slutet av perioden.

EN JÄMFÖRELSE MELLAN HUVUDARGUMENTEN FÖR PRO OCH CONTRA

Om man jämför ja- och nejsidans argumentlinjer med varandra över tid framträder följande bild. Ja-sidan

- går från allmänna argument om internationellt inflytande till konkreta argument om ökad försvarsförmåga mot det ryska militära hotet, genom Nato:s försvarsgarantier och gemensamma styrka,
- relaterar argumenten dels till omvärldsutvecklingen, dels till det svenska försvarets begränsade förmåga (enveckasförsvaret m.m.),
- använder inte det ryska hotet som framträdande argument innan Rysslands aggression mot Ukraina 2014,
- ger identitetsrelaterade argument en relativt underordnad roll,
- har en tydlig övervikt av externa faktorer i argumenten, med relativt lite inrikes- och identitetsorienterade aspekter.

Nej-sidan

- har över tid geopolitisk isolationism som ett centralt inslag – både i sig och indirekt genom handlingsfrihetsargumentet,
- använder identitetsargumentet direkt och frekvent – den uppfattade svenska säkerhetspolitiska identiteten byggd på alliansfrihet är ett argument i sig självt mot Nato,
- använder kärnvapenargumentet dubbelsidigt: dels idealistiskt (kärnvapen är onda och måste bekämpas för mänsklighetens bästa) och dels geopolitiskt isolationistiskt (som NATO-medlem blir Sverige ett kärnvapenmål och därför ska vi stå utanför),
- låter folkopinionsargumentet variera i frekvens med folkopinionens utveckling, vilket innebär att det nästan inte används alls vid periodens slut,
- använder också argumentet om hänsyn till Ryssland på ett dubbelsidigt sätt: det ses som ett defensivt geopolitiskt instrument – ”väck inte björnen, som är aggressiv” – men används också idealistiskt; ett svenskt Nato-medlemskap skulle självklart alienera Ryssland och därför bör det självmant undvikas av Sverige.

Den svenska Nato-debatten 1995–2015: en analytisk diskussion

Som kunnat konstateras ovan har den svenska Nato-debatten, som den definierats här, genomgått relativt stora förändringar på både ja- och nej-sidan. För att analytiskt kunna resonera om möjliga förklaringar till detta ska nu de empiriska resultaten sättas i relation till viktigare förändringar såväl internationellt som nationellt. Teoretiskt sett finns det givetvis en nästan oändlig mängd förklaringsvariabler till dessa utvecklingar. I enlighet med vad som diskuterats i metodavsnittet ovan, i termer av externa, främst geopolitiska samt interna förklaringsfaktorer, görs här endast ett mindre urval av de potentiellt viktigaste av dessa.

Externt ställs resultaten i ljuset av:

- 1) Förändringarna av ledarskapet i USA och Ryssland.
- 2) Krig och konflikter med bäring på svensk utrikes- och säkerhetspolitik, särskilt i ljuset av relationerna till USA, Nato och Ryssland.

Internt speglas resultaten mot:

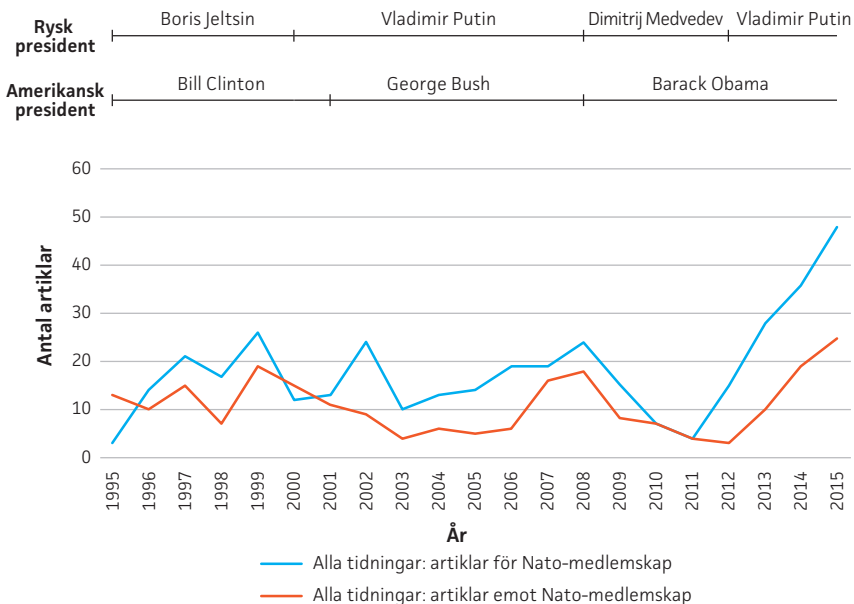
- 1) Viktigare svenska säkerhetspolitiska förändringsprocesser.
- 2) Utvecklingen av den svenska försvarsbudgeten.
- 3) Den svenska allmänhetens syn på USA och Ryssland.
- 4) Den svenska allmänhetens syn på Nato.
- 5) Utvecklingen av den svenska allmänhetens syn på svenskt Nato-medlemskap.
- 6) Utvecklingen av den svenska allmänhetens syn på den svenska alliansfriheten.

NATO-DEBATTEN I FÖRHÅLLANDE TILL EXTERNA FAKTORER

Internationellt ledarskap i USA och Ryssland

Den övergripande bilden av den svenska Nato-debatten, i termer av artiklar för respektive emot svenskt Nato-medlemskap, kan relateras till ledarskapet i USA och Ryssland enligt följande diagram.

Diagram 6. Den svenska Nato-debatten i ljuset av ledarskapet i Ryssland och USA

Den första, lättast identifierbara trenden här är att den svenska Nato-debatten sjunker väsentligt i intensitet när Barack Obama och Dimitrij Medvedev samma

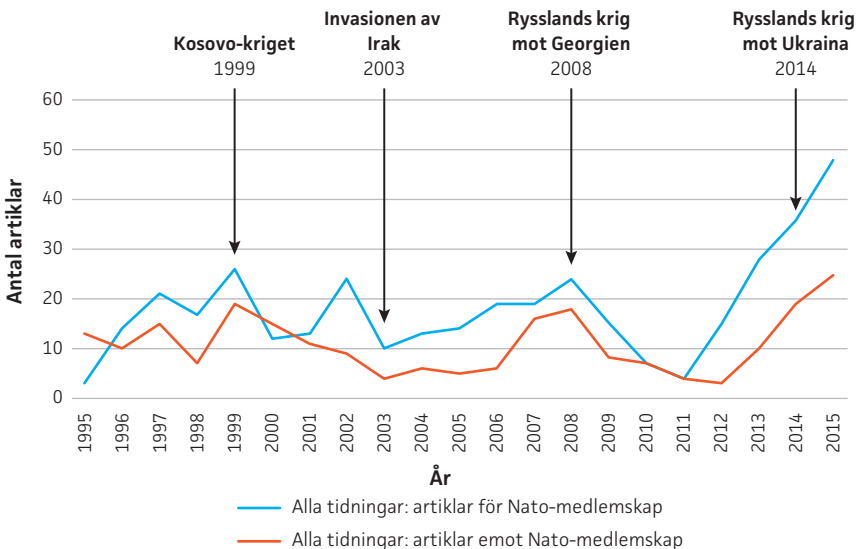
år (2008) tar över som presidenter för USA respektive Ryssland. Dessa presidenter hade bågge en positiv inställning till varandra och den förstnämnde verkade under flera år aktivt för att förbättra relationerna till Ryssland genom den så kallade "reset-politik" som introducerades 2009 (Carlsson & Winnerstig 2016; se även Vendil Pallin 2023). Dämpningen av Nato-debatten i Sverige 2008-2012 skulle alltså kunna förklaras av att USA och Ryssland då försökte utveckla relativt goda relationer med varandra.

Den andra trenden är motsatt den första. 2012 och framåt ökar debatten intensivt igen, vilket sammanfaller med att Vladimir Putin ånyo blir president i Ryssland. Givet president Putins tydligt mer västfientliga politik och därmed ökande konfrontationspolitik mot västländerna generellt (se Petersson 2023) ser vi möjligen här resultatet av utländska personligheters roll för svensk säkerhetspolitiskt debatt.

Viktigare internationella krig och konflikter

Ställer vi den svenska Nato-debatten i ljuset av för svensk utrikes- och säkerhetspolitik viktigare konflikter – här definierade som Nato:s insats i Kosovo 1999, USA:s invasion av Irak 2003, samt Rysslands krig mot Georgien (2008) och Ukraina (2014) framträder ett mönster enligt diagrammet nedan.

Diagram 7. Den svenska Nato-debatten i ljuset av internationella konflikter

Tentativa slutsatser avseende hur internationella konflikter påverkar svensk säkerhetspolitisk debatt skulle alltså kunna vara följande. Både Kosovokriget 1999 och Rysslands krig mot Georgien intensifierar Nato-debatten till viss del, medan Irakkriget 2003 dämpade den väsentligt. Detta gäller både ja- och

nejsidan i relativt lika proportioner. Detta skulle kunna förklaras av att stormakternas agerande alltid är viktigt för svensk säkerhetspolitisk debatt; om Ryssland bedriver aggressiv politik mot grannländer ökar Nato-debatten här hemma. Om USA, som den dominerande makten inom Nato, bedriver en aggressiv och/eller i Sverige impopulär politik, som invasionen av Irak 2003, minskar Nato-debatten i Sverige. Medlemskap ses då inte som en aktuell fråga av någondera sidan – och blir frågan en icke-fråga torde även kritiska artiklar minska i antal.

Det som är det tydligaste mönstret i ovanstående diagram är dock att debatten når sina högsta nivåer någonsin *efter* Rysslands krig mot Ukraina och den illegala annekteringen av Krim 2014. Den trenden började emellertid redan 2013, dvs före själva kriget. Ukraina-krigets effekt på Nato-debatten förefaller alltså att ha varit i form av en förstärkning snarare än ett trendbrott.

De externa faktorernas betydelse för den svenska Nato-debattens utveckling

Sammanfattar vi resultaten ovan går det att dra följande tentativa slutsatser. Olika politiska personligheter i ledningen för stormakterna USA och Ryssland, och deras respektive politik, kan antas påverka den svenska Nato-debatten som externa påverkansfaktorer. Tydligast här är minskningen av den under Obama/Medvedev-epoken (2008–2012), och dess intensifiering under den senare Putin-epoken (2012–).

Internationella konflikter verkar vara något mindre tydliga påverkansfaktorer. Både Kosovo-kriget (1999) och Georgienkriget (2008) intensifierade sannolikt debatten till viss del, medan Irakkriget (2003) dämpade den. Samtidigt sammanfaller Nato-debattens största ökning helt med ryskt agerande i Östersjön (från 2013) och den ryska aggressionen mot Ukraina (från 2014).

NATO-DEBATTEN I FÖRHÅLLANDE TILL INTERNA FAKTORER

Den svenska Nato-debatten är både en del av den svenska säkerhetspolitiska utvecklingen och en effekt av den. Det är därför svårt att spegla säkerhetspolitiska faktorer mot denna debatt, men nedan görs ett försök i termer av några av de viktigaste säkerhetspolitiska besluten (se också Edström & Westberg i detta nummer).

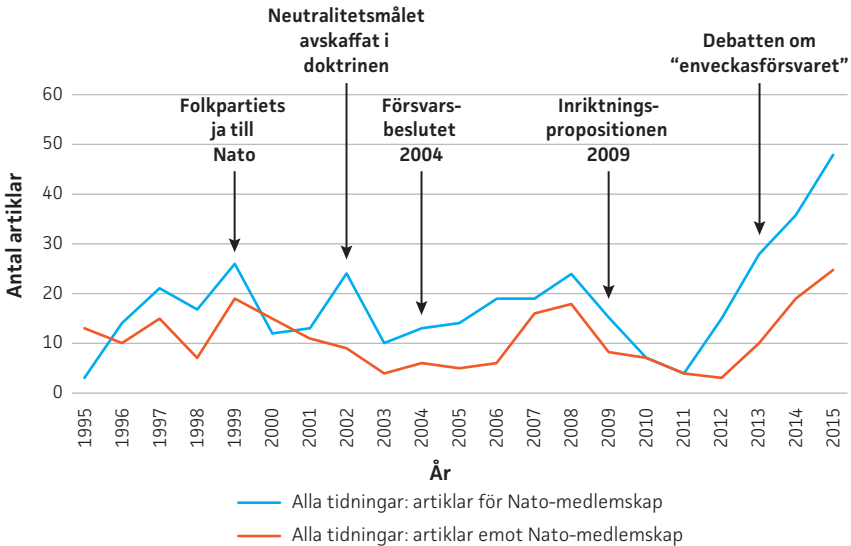
Den empiriska analysen av svensk Nato-debatt speglas enligt ovan mot följande faktorer:

- 1.) Viktigare svenska säkerhetspolitiska förändringsprocesser:
 - a. Folkpartiet Liberalernas, som första svenska parti, öppna ställningstagande för Nato-medlemskap 1999.
 - b. Förändringen av den säkerhetspolitiska doktrinen 2002, som avskaffade neutralitetsbegreppet och endast behöll den militära alliansfriheten.
 - c. Försvarsbeslutet 2004, som i praktiken avskaffade invasionsförsvaret och (tillsammans med försvarsbesluten 1996 och 2000) därmed minskade försvarsmaktens numerär med omkring 90%.
 - d. Inriktningspropositionen 2009, som introducerade solidaritetsförklaringen, vilken angav att Sverige både skulle hjälpa andra och självt förvänta sig hjälp vid militära attacker i svenskt närområde, samt lade värnplikten vilande.
 - e. Dåvarande ÖB:s introduktion av begreppet "enveckasförsvaret" vid årsskiftet 2012-13.
- 2.) Utvecklingen av den svenska försvarsbudgeten, som procent av BNP.
- 3.) Den svenska allmänhetens syn på USA, Ryssland och Nato.
- 4.) Utvecklingen av den svenska allmänhetens syn på svenskt Nato-medlemskap.
- 5.) Den politiska utvecklingen i Sverige i termer av riksdagsvalen 1998-2014.

Viktigare svenska säkerhetspolitiska förändringsprocesser

Den svenska Nato-debatten kan relateras till de viktigare svenska säkerhetspolitiska processerna enligt ovan genom följande diagram.

Diagram 8. Den svenska Nato-debatten i ljuset av viktigare svenska säkerhetspolitiska beslut och händelser

Som synes är denna bild inte lättolkad. Det kan noteras att två säkerhetspolitiska beslut – dåvarande folkpartiets beslut att ta ställning för Nato-medlemskap 1999 och förändringen av den officiella säkerhetspolitiska doktrinen 2002 – kan ha fått vissa effekter på debatten, särskilt på ja-sidan som under dessa år publicerade fler artiklar. Men effekten av detta klingade i så fall snabbt av i bägge fallen.

Två andra avsevärt mer direkt mer praktiska säkerhetspolitiska beslut, försvarsbeslutet 2004 och inriktningsbeslutet 2009, fick begränsade eller synbart negativa effekter i meningen en minskning av Nato-debattens intensitet. Detta är något paradoxalt då dessa inrikespolitiska beslut inte bara förändrade grundvalen för den svenska säkerhetspolitiken i militär mening (genom de stora nedskärningar av volymerna som det första innebar) utan också säkerhetspolitiken i sig (genom den nya inriktning av både försvar och säkerhetspolitik som det andra innebar, inklusive den s.k. solidaritetsdeklarationen). Särskilt solidaritetsdeklarationen omfattade skrivningar som tydligt liknade alliansförpliktelser, även om de var unilateralt utfästa.⁴ Dessa beslut synes trots detta alltså inte ha haft någon större effekt på Nato-debatten, vilket är anmärkningsvärt.

4 Solidaritetsförklaringen skapades av den dåvarande försvarsberedningen. I regeringens inriktningsproposition 2009 definierades den på följande sätt:

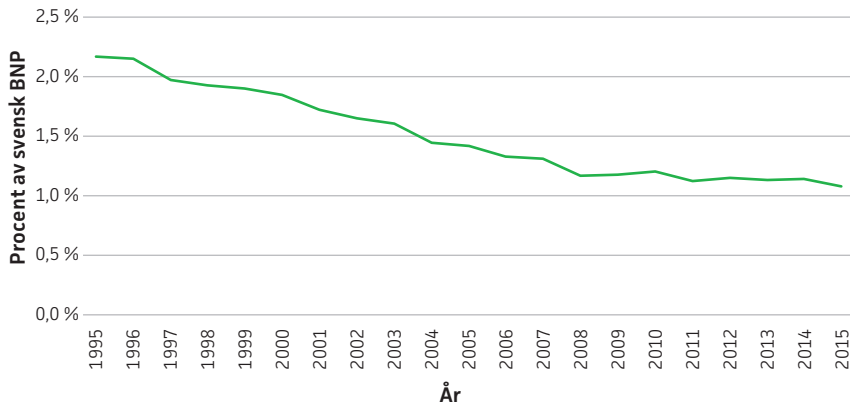
”Sveriges säkerhet är intimt kopplad till utvecklingen i vår omvärld. Regeringen ställer sig bakom den av Försvarsberedningen föreslagna solidaritetsförklaringen som omfattar EU-medlemmar samt Norge och Island. Sverige kommer inte att förhålla sig passivt om en katastrof eller ett angrepp skulle drabba ett annat medlemsland eller nordiskt land. Vi förväntar oss att dessa länder agerar på samma sätt om Sverige drabbas. Sverige bör ha förmågan att kunna ge och ta emot militärt stöd” (Regeringen 2008/09: 29).

Den av dåvarande ÖB genererade debatten om ”enveckasförsvaret” startade under 2013, och kan sannolikt ha bidragit till att Nato-debatten intensifierades under undersökningsperiodens sista år. Men den, vilket framgår av diagrammet ovan, utgjorde i sig inget trendbrott utan snarare en förstärkning av en pågående trend. Interna händelser i Sverige ser därför generellt ut att ha ett begränsat inflytande på Nato-debatten som sådan.

De svenska försvarsutgifterna 1995-2015

Bilden av att svenska betydelsefulla interna säkerhetspolitiska beslut inte är centrala för den svenska Nato-debatten förstärks av utvecklingen av de svenska försvarsutgifterna som andel av den svenska bruttonationalprodukten (BNP). Diagrammet nedan redovisar denna utveckling (SIPRI 2019, författarens omarbetning).

Diagram 9. Utvecklingen av de svenska försvarsutgifterna som procentandel av svensk bruttonationalprodukt

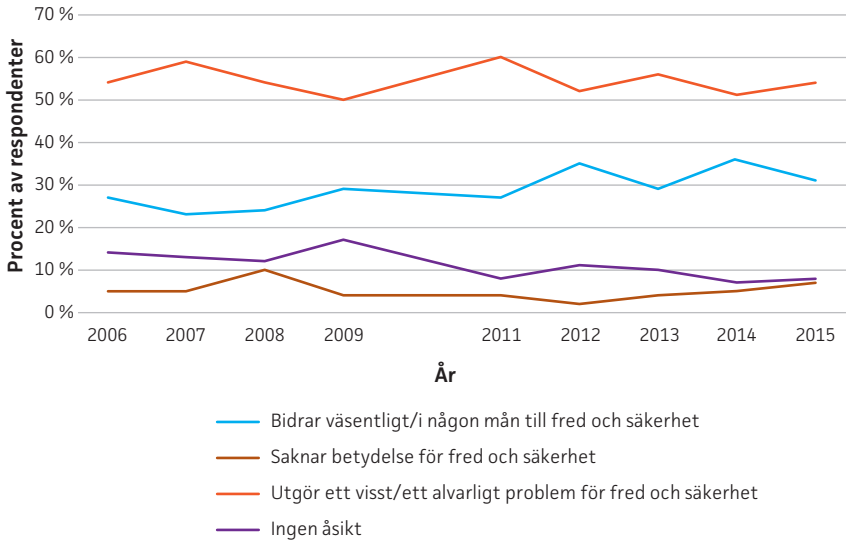
Som synes är utvecklingen av de svenska försvarsutgifterna, om än av central betydelse för den svenska försvarsförmågans utveckling, tydligt negativ. Från undersökningsperiodens början till dess slut har i stort sett en halvering av dem genomförts, i ett mycket lugnt tempo. Även om det givetvis går att räkna in denna faktor i debattens tre sista år – i kombination med debatten om ”enveckasförsvaret”, som ju i sig är en funktion av de sänkta försvarsanslagen – så framstår det inte som att vare sig ja- eller nej-sidan i Nato-debatten tagit intryck av försvarsutgifternas faktiska utveckling över tid. Försvarsutgifterna har alltså sannolikt en roll som bakgrundsfaktor för den senare delen av Nato-debatten, särskilt på ja-sidan, men en liten roll för dess utveckling i stort.

Den svenska allmänhetens syn på USA, Ryssland och Nato

För att fördjupa den ovanstående analysen kan mätningar av den svenska allmänhetens inställning till stormakterna USA och Ryssland relateras till

Nato-debattens utveckling ovan. Här är emellertid data problematiska, då längre tidsserier av denna typ av mätningar inte har gått att finna. Nedanstående diagram tydliggör emellertid dessa frågor under den senare hälften av denna studies undersökningsperiod. Den svenska allmänhetens syn på USA:s roll i världen 2006–2015 illustreras i det följande diagrammet (MSB 2018: 82, författarens omarbetning).

Diagram 10. Den svenska allmänhetens syn på USA:s roll för fred och säkerhet

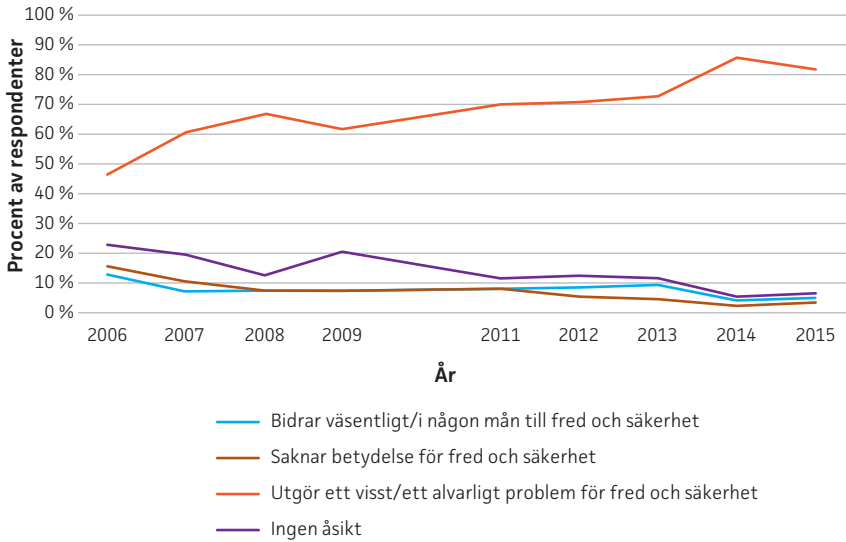

Not: Observationer för år 2010 saknas.

Som synes föreligger inga dramatiska trendbrott. Drygt hälften av alla respondenter hävdar att USA i stor eller viss utsträckning är ett problem för internationell fred och säkerhet, medan knappt hälften inte gör detta. Det finns alltså en betydande USA-skepsis i den svenska opinionen, men den förefaller inte att förändras drastiskt oavsett omvärldsförändringar i övrigt. Det är därmed mindre sannolikt att den svenska allmänhetens syn på USA kan förklara Nato-debattens eller Nato-opinionens utveckling.

Vad gäller den svenska allmänhetens syn på Ryssland är läget annorlunda, vilket nedanstående diagram illustrerar (MSB 2018: 84, författarens omarbetning).

Diagram 11. Den svenska allmänhetens syn på Rysslands roll för fred och säkerhet

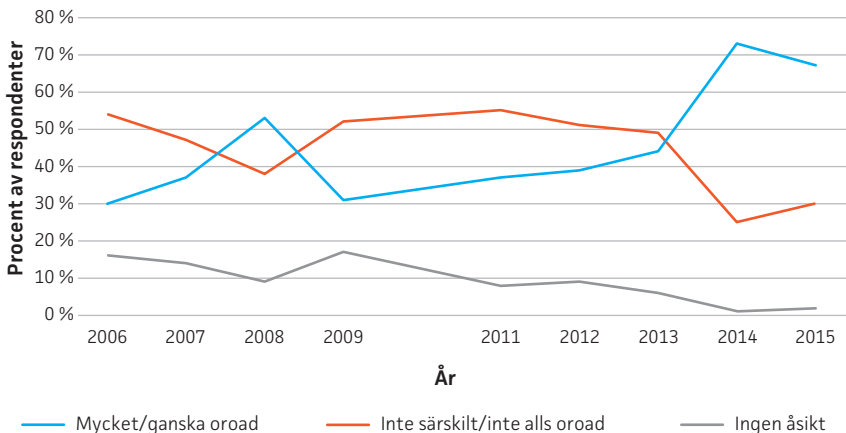

Not: Observationer för år 2010 saknas.

Som synes har den del av den svenska allmänheten som ser Ryssland som ett stort eller visst problem för internationell fred och säkerhet ökat konstant och tämligen dramatiskt sedan 2006: från mindre än hälften av respondenterna detta år till mer än 80% år 2015. Ökningen sammanfaller i stort med ett ökat aggressivt ryskt uppträdande mot Sverige från 2013 och framåt, samt med Rysslands agerande mot Ukraina från 2014.

Detta kan jämföras med en liknande mätning, där frågan är om ”utvecklingen i Ryssland”, dvs. den interna, politiska utvecklingen i Ryssland, ger upphov till oro hos den svenska allmänheten. Diagrammet nedan visar resultaten vad gäller denna fråga för tiden 2006-2015 (MSB 2018: 29, författarens omarbetning).

Diagram 12. Den svenska allmänhetens syn på utvecklingen i Ryssland

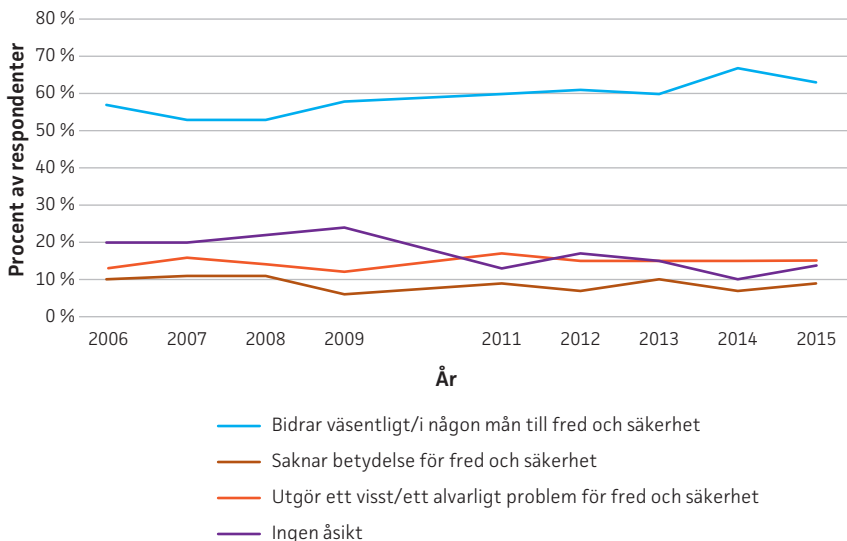
Not: Observationer för år 2010 saknas.

Den bild som diagrammet visar nyanserar den svenska Rysslandsbilden något. En ökad oro för den ryska utvecklingen sammanfaller med Georgienkriget 2008, men därefter anser en tydlig majoritet i ett halvdussin år att utvecklingen i Ryssland inte ger anledning till oro. 2014 förändras denna bild dramatiskt: omkring 70% av den svenska opinionen under 2014-15 var alltså tydligt oroade över den ryska utvecklingen, vilket tidsmässigt sammanfaller med Rysslands dåvarande aggression mot Ukraina. Den senare händelseutvecklingen torde sannolikt förklara förändringen i större utsträckning än någon specifik rysk inrikespolitisk förändring.

Denna mycket starka Rysslandsskepsis bland allmänheten kan givetvis till del förklara både förändringarna i Nato-debatten och i Nato-opinionen. Ryssland ligger geografiskt närmare Sverige än USA och en negativ attityd till det förstnämnda landet gör det sannolikt lättare att acceptera tanken på en militär allians med det senare, även om det – som kunde noteras ovan – också finns en stor USA-skepsis bland den svenska allmänheten.

Den svenska allmänhetens syn på Nato förstärker denna bild. I en liknande mätning av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) framträder följande uppfattning över tid om Nato:s roll för internationell fred och säkerhet (MSB 2018:81, författarens omarbetning):

Diagram 13. Den svenska allmänhetens syn på Nato:s roll för fred och säkerhet, 2006-2015

Not: Observationer för år 2010 saknas.

Som synes har den svenska opinionen, i alla fall från 2006 och framåt – äldre data föreligger tyvärr inte i MSB:s material – en överlag positiv syn på Nato:s roll för internationell fred och säkerhet. Omkring 60% av befolkningen omfattar

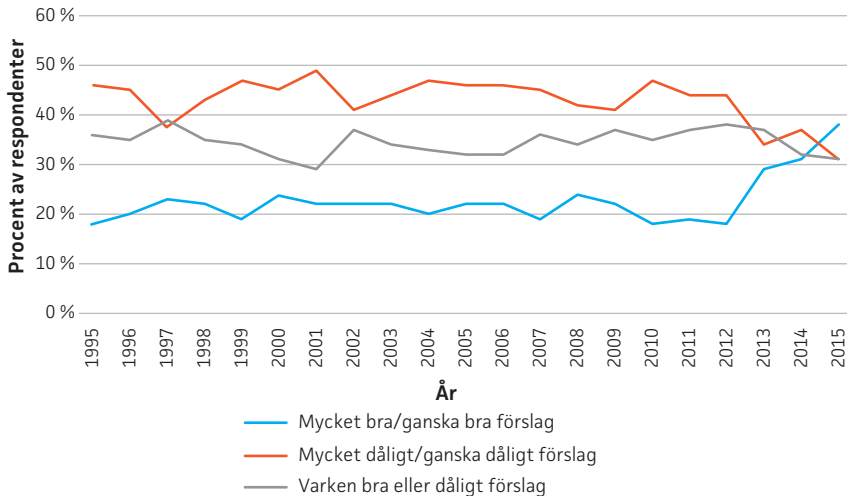
denna uppfattning, och tendensen är svagt ökande. Här går det alltså att notera att Nato som organisation åtnjuter betydligt större stöd som internationell aktör än USA i den svenska opinionen. Detta tyder på att den allmänna opinionen inte sätter likhetstecken mellan USA och Nato, även om detta ibland görs i Nato-debatten som sådan.

Den svenska allmänhetens syn på svenskt Nato-medlemskap

Att diskutera Nato-debatten i ljuset av utvecklingen av den allmänna opinionens inställning till svenskt Nato-medlemskap är vanskligt. Nato-debatten handlar ju om att försöka övertyga inte minst den allmänna opinionen om ens egen linje. Att se opinionen som en förklaringsfaktor till debatten kan således vara att vända på kausaliteten; det är kanske snarare så att debatten påverkat opinionen så att den senare förändrats i den riktning som den dominerande sidan i debatten vill? Inte minst ur detta hänseende ställs analysen således inför ett ”hönan eller ägget”-dilemma; vad kom först? Vilken är den oberoende respektive den beroende variabeln?

Dessa frågor går inte att svara på med någon säkerhet inom ramen för denna artikel. Granskar man två av de större mätningarna av svensk Nato-opinion (från SOM-institutet vid Göteborgs universitet respektive MSB) framträder emellertid ett intressant mönster. Dessvärre är inte undersökningarna helt kompatibla, eftersom de ställer delvis olika frågor till respondenterna och dessutom genomförs under olika tidpunkter på året, vilket kan påverka resultatet. SOM-institutets mätning ger under alla omständigheter följande bild (Berndtsson et al. 2019: 483, författarens omarbetning):

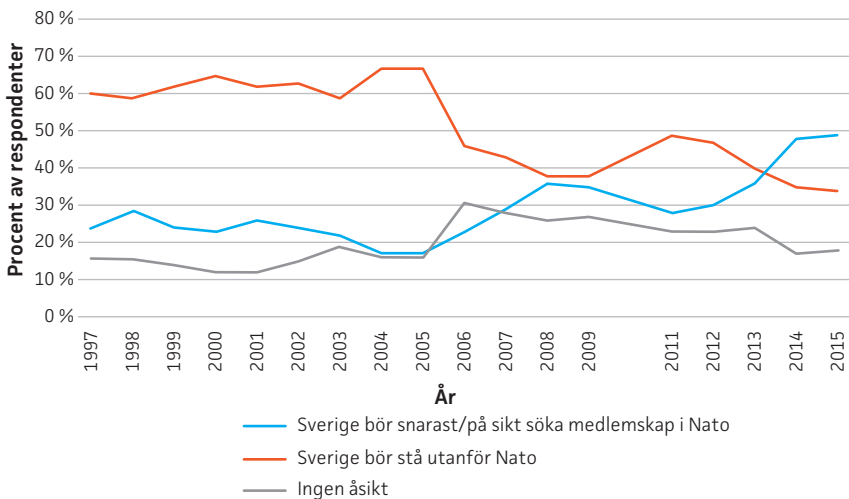
Diagram 14. Utvecklingen av den svenska opinionens inställning till Nato-medlemskap 1995-2015 enligt SOM-institutet

Här ser vi alltså en tämligen massivt negativ uppfattning om svenskt Nato-medlemskap från undersökningsperiodens början ända till 2012. 2013 sker ett tydligt trendbrott och 2015, som nämnts ovan, är det första år när förespråkarna för medlemskap enligt undersökningen är klart fler än motståndarna. 2013 var ett trendbrott även för Nato-debatten i sin helhet, som konstaterats ovan – även om trendbrottet för ja-sidan kom redan 2012.

MSB:s undersökning visar en likartad bild. Frågorna är som sagt något annorlunda än de i SOM-mätningen: SOM-mätningen frågar om respondenterna tycker att det är ett bra eller dåligt "förslag" att Sverige ska söka Nato-medlemskap medan MSB frågar om respondenterna svarar ja eller nej på direkta utsagor om huruvida Sverige bör göra detta. Men de är tillräckligt lika för att undersökningarna ska kunna antas mäta samma uppfattningar hos respondenterna. Diagrammet nedan illustrerar MSB:s bild av utvecklingen (MSB 2015: 101, författarens omarbetning).

Diagram 15. Utvecklingen av den svenska opinionens inställning till Nato-medlemskap 1995-2015 enligt MSB

Not: Observationer för år 2010 saknas.

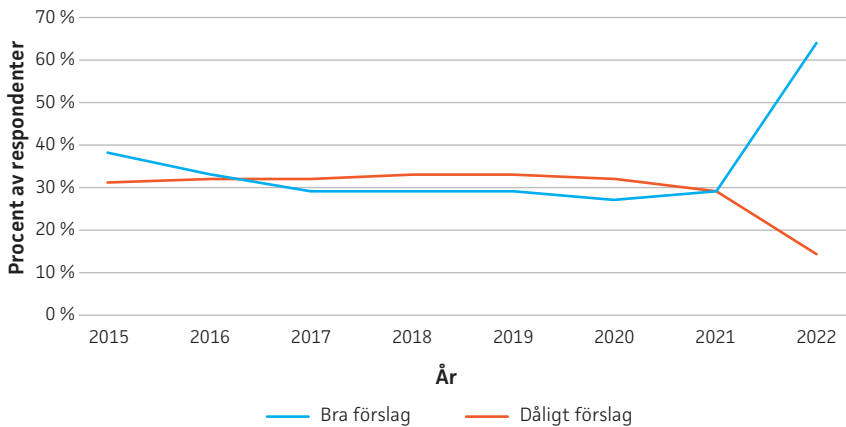
MSB:s mätningresultat överensstämmer som synes inte helt med SOM-institutets (se diagram 14), men det finns stora likheter. Även MSB finner ett tydligt trendbrott 2013, men det finns en antydning till ett sådant redan 2012. MSB:s mätning indikerar också, till skillnad från SOM-institutets, att Nato-förespråkarna gick om motståndarna redan 2014. Den stora skillnaden mellan MSB och SOM-institutet är perioden 2005-2011, där MSB:s mätning indikerar att opinionen var relativt jämn medan SOM-institutets visar på ett stort övertag för nej-sidan.

Hur kan vi då se denna opinionsförändring i ljuset av Nato-debatten? Vad påverkar vad? Det är fullt rimligt att anta att opinionen på sikt påverkats av denna debatt till viss del, men flertalet svenskar läser sannolikt inte t.ex. DN Debatt eller SvD Brännpunkt dagligen. Mer troligt är att opinionen påverkas av det allmänna nyhetsflödet och därmed bildar sig en egen uppfattning, välgrundad eller ej, i säkerhetspolitiskt viktiga frågor.

Med detta sagt torde opinionsbildning i tidningar ändå vara en viktig fråga för utvecklingen av den allmänna opinionen. Det som definitivt går att konstatera är att när Nato-debatten tar fart på riktigt 2013, med påtaglig dominans för ja-sidan, sammanfaller det med ett skifte i den allmänna opinionen.

Nya data från det ovannämnda SOM-institutet antyder dock att den svenska Nato-opinionen under perioden 2016-2022, det vill säga utanför denna undersöknings empiriska period, återgick till ett jämnare läge fram till 2022. Diagrammet nedan visar denna förändring (Bjereld & Oscarsson 2023, författarens bearbetning):

Diagram 16. Utvecklingen av den svenska opinionens inställning till Nato-medlemskap 2015-2022 enligt SOM-institutet

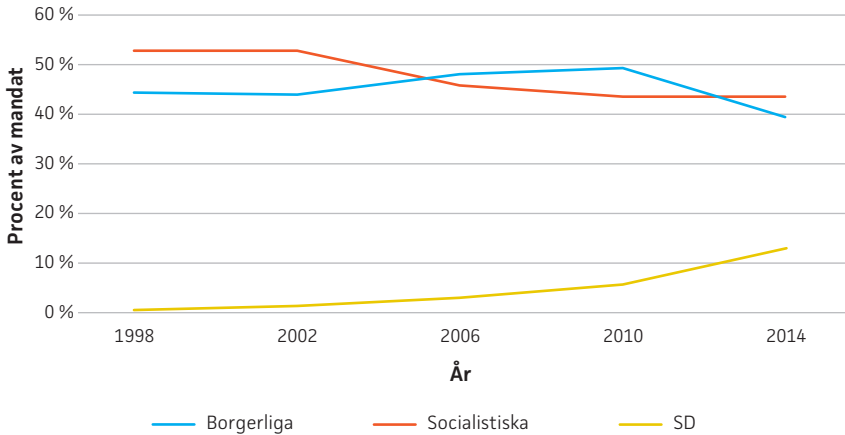
Under 2016-2021 hade alltså enligt SOM-undersökningarna nej-sidan en viss men liten övervikt, varefter ja-sidan tar över med kvalificerad majoritet på nästan två tredjedelar av opinionen under 2022.

Den inrikespolitiska utvecklingen i Sverige i termer av riksdagsmajoriteterna 1998-2014

Frågan om Nato-medlemskap har ofta antagits vara nära kopplad till höger/vänsterskalan i svensk politik. Nato-frågan i såväl debatt som opinion skulle därför kunna förändras i takt med att stödet för vänster- respektive högerblocket i svensk politik gör det. Undersökningsperioden för denna studie

omfattar fem riksdagsval, från 1998 till 2014. De resulterade i tre socialistiska och två borgerliga regeringar. Utvecklingen av detta illustreras i diagrammet nedan (SCB 2019, författarens omarbetning).

Diagram 17. Utvecklingen av de svenska riksdagsmajoriteterna 1995-2015

Detta diagram är svårtolkat i relation till Nato-frågan. Perioden inleds och avslutas med socialistisk majoritet, med två borgerligt dominerade mandatperioder däremellan. Under de sista två valen ökar Sverigedemokraterna (SD) sitt väljarstöd starkt. Precis som de socialistiska partierna var SD vid den här tiden emot ett svenskt Nato-medlemskap, även om partiet i övrigt kan betecknas som högerpopulistiskt. Räknar man in SD på nej-sidan i Nato-frågan fanns det 2014-2015 en betydande majoritet mot Nato-medlemskap i riksdagen. Det gjorde det inte i vare sig Nato-debatten eller Nato-opinionen. Bägge de senare blev alltmer Nato-vänliga under denna period. Orsaken till det torde därför inte vara möjligt att relatera till den allmänna inrikespolitiska utvecklingen i Sverige, som – av diagrammet ovan att döma – borde ha lett till att Nato-motståndet skulle varit fortsatt stabilt. Frågan är alltså om tesen att Nato-frågan följer höger-/vänstermönstret i svensk politik inte var korrekt redan 2015. Att den inte är det 2022-23 är uppenbart, med tanke på det breda uppsving i opinionen ja-sidan fick under denna tid (se också Bjereld & Oscarsson 2023).

De interna faktorernas betydelse för den svenska Nato-debattens utveckling

Att sammanfatta resultaten ovan, vad gäller de interna faktorernas betydelse, är utmanande. Några slutsatser kan dock dras, som sagt i heuristiskt syfte snarare än som ett sätt att fastställa kausala samband.

För det första verkar vissa inrikespolitiska faktorer att påverka debatten, särskilt om de är av symbolisk och/eller identitetsrelaterad karaktär. Både folkpartiets offentliga ja till Nato-beslut 1999 och överbefälhavaren Göransons

kommentar om "enveckasförsvaret" 2013 verkar ha påverkat debatten, i avsevärt högre utsträckning än andra beslut som ekonomiskt och materiellt haft större konsekvenser (som försvarsbeslutet 2004 och inriktningspropositionen 2009, inklusive den svenska solidaritetsförklaringen inom ramen för den senare). ÖB:s "enveckasförsvaret" antyds i vissa studier vara en huvudorsak till att Nato-opinion och -debatt började röra på sig från 2013 och framåt (se Bjereld & Oscarsson 2023: 6).

En annan faktor som spelat en synbarligen liten roll i debatten är de svenska försvarsutgifternas utveckling. Nedskärningen av de senare, som varit långsamt men stadig och halverat försvarets andel av BNP inom denna studies undersökningsperiod, förefaller inte spela någon direkt roll för debatten. Möjligen går det att läsa in en indirekt betydelse av detta för ja-sidan från 2012 och framåt, men det framstår då som ett nyvaknande snarare än som en reaktion på den konsekventa trend nedskärningarna faktiskt utgjort.

Vad gäller relationen mellan Nato-debatten i de ledande medierna och den allmänna Nato-opinionen är detta, som antytts ovan, synnerligen svårbedömt. Nato-debatten kan ha påverkat opinionen, och opinionen användes som argument av både ja- och nej-sidan i debatten när opinionssiffrorna passade de respektive sidorna. Det som under alla omständigheter går att säga är att det trendbrott som inträffade runt 2012-2013, till ja-sidans fördel, uppträder i både debatt och opinion.

Den sista frågan rör sedan om det går att se någon övergripande relation mellan den allmänna partipolitiska utvecklingen i Sverige och Nato-frågan, det vill säga om nationen skulle ha genomgått någon form av politisk värdeförändring som påverkat den del av Nato-frågan som är identitetsrelaterad. Svaret på denna fråga torde vara nej; ja-sidans framgångar i debatt och opinion under 2013-2015 sammanfaller med en ökning av det socialistiska blockets, samt SD:s, framgångar i valet 2014. En övergripande tentativ slutsats om detta skulle således kunna vara att Nato-motståndet som nationell identitetspolitisk markör redan vid denna tid höll på att förlora sin kraft. Ett korollarium till detta är att både Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna gick tydligt framåt i valet 2022, efter att bägge partierna fundamentalt bytt uppfattning i Nato-frågan bara ett halvår tidigare. Väljarna straffade alltså inte dessa partiers bidrag till en dramatisk transformation av vad många tidigare sett som en fast svensk alliansfri identitet.

Slutord

Med beslutet om att ansöka om Nato-medlemskap i maj 2022, taget i stor parlamentarisk och opinionsmässig enighet, är debatten om själva medlemskapet i praktiken avslutad. Sverige har valt en ny säkerhetspolitisk väg, för första gången på över tvåhundra år. Kan vi säga något om hur den svenska NATO-debatten under perioden 1995-2015 åren bidrog till det beslutet?

Självklart går det inte att dra säkra slutsatser om detta utan en helt ny och utvidgad undersökning av debatt och beslutsprocesser under tiden efter 2015, särskilt 2021-22.⁵ Men det går att dra några preliminära slutsatser.

En tolkning av utvecklingen av Nato-debatten är att ja-sidan fick en ökad intern koherens när dess argument om det ryska hotet och den bristfälliga svenska försvarsförmågan började samvariera. Detta kan vidare tolkas som att det ryska hotet som argument för svenskt Nato-medlemskap inte bygger på identitetsrelaterade variabler utan på externt ryskt agerande. Vad gäller t.ex. identitetsargument på ja-sidan (främst om svensk västlig tillhörighet) förekommer de, men först på sjunde plats i frekvensordning. Det verkar alltså som att ja-sidans argumentation primärt styrs av externa, snarare än interna, faktorer. Hit hör också att ja-sidan under den allra största delen av undersökningsperioden inte refererade till folkopinionen, eftersom en majoritet av denna ända fram till periodens tre sista år var emot ett medlemskap.

En tolkning av nej-sidans argumentation är, i viss kontrast mot ja-sidan, att den använder en mix av både geopolitiska och identitets- eller inrikespolitiska aspekter, där flera av huvudargumenten har inslag av bägge. Att vilja stå utanför krig, en klassisk geopolitiskt isolationistisk strävan baserad på externa förhållanden, är ett övergripande mål. Samtidigt är identitetsrelaterade faktorer ett av de mest frekventa argumenten mot Nato-medlemskap: att vara svensk är att stå utanför Nato. Vidare kan både kärnvapenargumentet och Rysslandsargumentet i nej-sidans framställningar tolkas som både idealistiskt och geopolitiskt baserade. Något som däremot helt saknas i nej-sidans argumentation under perioden är frågan om det svenska försvarets förmåga som en faktor i relation till frågan om Nato-medlemskapet.

I den mån som den svenska Nato-debatt som föregick beslutet om att söka medlemskap 2022 direkt påverkade detta, kan man alltså tänka sig att en väsentligt mer hotfull omvärld gjorde argument baserade på externa faktorer mer inflytelserika. Samtidigt kan äldre identitetsargument ha minskat i övertygelseförmåga, särskilt när de kombinerades med ett bortseende från det svenska försvarets förmåga att på egen hand försvara Sverige mot en stormakt av Rysslands typ. Det faktum att nej-sidan under perioden 1995-2015 sällan eller aldrig berörde ett externt hot från Ryssland kan ha bidragit till detta.

Vad gäller den svenska Nato-opinionen kan sägas att ja-sidan ökade dramatiskt efter Rysslands aggressionskrig mot Ukraina 2022. Det ligger nära till hands att förklara den massiva omsvängningen i opinionen med just det ryska agerandet, precis som var fallet vid Krim-invasionen 2014. Då det senare dock var en kort och relativt oblodig affär, som inte bemöttes kraftfullt vare sig av

5 Ett försök till en sådan utvecklad studie har gjorts relativt nyligen, dock bara avseende perioden 2014-2018 (Hagström 2021). Den studiens källor är mycket närliggande dem som använts för denna artikel men dess empiriska analys mindre tydligt utformad, varför resultaten är svåra att jämföra.

Ukraina eller av omvärlden, kan effekten av detta ha klingat av även i Sverige efter 2015. Det är inte fallet med det nuvarande kriget, som i skrivande stund hållit på i långt över ett år, varit lika illegalt som blodigt och vars effekter på Sverige och omvärlden sannolikt kommer att märkas mycket länge.

Hur den svenska, primärt socialdemokratiska, omsvängningen i Nato-frågan under 2022 faktiskt gick till torde under alla omständigheter vara förstklassigt stoff för framtida forskning. Min förhoppning är att denna artikel ger användbara ingångsvärden och kan generera fruktbara hypoteser för kommande vetenskapliga studier av denna utveckling.

Referenser

- Aftonbladet, 1997. "Folket vet bäst om Nato", *Aftonbladet* (ledare), 8 februari.
- Aftonbladet, 1997. "Fega Natovänner", *Aftonbladet* (ledare), 8 augusti.
- Aftonbladet, 1999. "Natomedlemskap", *Aftonbladet* (Aftonbladet ledarstick), 19 april.
- Alvstam, Claes Göran & Falkemark, Gunnar, 1991. *Geopolitik – en antologi*. Göteborg: Padrigu.
- Andersson, Ulrika, Öhberg, Patrik, Carlander, Anders, Martinsson, Johan & Theorin, Nora (red.), 2023. *Ovisshetens tid*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergquist, Mats, 1970. *Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961–1962*. Stockholm: Norstedts.
- Berndtsson Joakim, Bjereld, Ulf & Ydén, Karl, 2016. "Stöd för Nato-medlemskap nu större än motståndet", *Dagens Nyheter* (DN Debatt), 2016-06-06, tillgänglig på <http://Nato.dn.se/debatt/stod-for-Nato-medlemskap-nu-storre-an-motstandet/>.
- Berndtsson, Joakim, Bjereld, Ulf & Ydén, Karl, 2019. "Försvaret och geopolitikens återkomst", i Andersson, Ulrika, Rönnerstrand, Björn, Öhberg, Patrik & Bergström, Annika (red.), *Storm och stiltje*. Göteborg: Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Bildt, Carl, 1996. "Regeringen klarar inte av EMU utan trycker i busken", *Svenska Dagbladet* (Brännpunkt), 31 december.
- Bjereld, Ulf, 1997. "Motståndet mot Nato består", *Dagens Nyheter* (DN Debatt), 20 maj.
- Bjereld, Ulf, 2001. "Natomedlemskap lockar inte svenskarna", *Dagens Nyheter* (DN Debatt), 2 mars.
- Bjereld, Ulf, 2012. "Stabilt Nato-motstånd i svensk opinion", i Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red.), *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf, 2013. "Fortsatt starkt Nato-motstånd i svensk opinion", i Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red.), *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf & Oscarsson, Henrik, 2023 [förhandspublicerad version 12 maj]. "Jordskred i svensk Nato-opinion efter Rysslands invasion av Ukraina", i Andersson, Ulrika, Öhberg, Patrik, Carlander, Anders, Martinsson, Johan & Theorin, Nora (red.), *Ovisshetens tid*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Blix, Hans, Ekéus, Rolf & Hirdman, Sven, 2014. "Går Sverige med i Nato ökar Rysslands misstro mot väst", *Dagens Nyheter* (DN Debatt), 2 mars.
- Brattberg, Erik & Tracz, Katarina, 2014. "Behåll vår starka röst i världen", *Svenska Dagbladet* (Brännpunkt), 5 oktober.

- Carlsson, Märta & Winnerstig, Mike, 2016. *Irreconcilable Differences. Analysing the Deteriorating Russian-US relations*, FOI-R-4276-SE. Stockholm: FOI.
- Edström, Håkan, 2016. "Gömd eller glömd? Realism i den svenska riksdagsdebatten", *Statsvetenskaplig tidskrift* 118(4), s. 529-562.
- Erfors, Eric, 2001. "Annas slangbella", *Expressen* (ledare), 8 februari.
- Expressen, 1997. "Fjäska inte för Jeltsin", *Expressen* (ledare), 17 mars.
- Expressen, 1998. "Tyck nåt då", *Expressen* (ledare), 24 juli.
- Expressen, 2014. "Ligga sked med Nato", *Expressen* (ledare), 28 augusti.
- Ferm, Anders & Peterson, Thage G., 2011. "Vårt närmande till Nato sker utan insyn och debatt", *Dagens Nyheter* (DN Debatt), 11 augusti.
- Försvarsberedningen, 2019. *Värnkraft: Inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025*. Stockholm: Försvarsdepartementet. Tillgänglig på https://Nato.regeringen.se/49b29c/globalassets/regeringen/dokument/forsvarsdepartementet/forsvarsberedningen/slutrapport-14-maj/ds-2019_8-varnkraft--inriktningen-av-sakerhetspolitiken-och-utformningen-av-det-militara-forsvaret-2021-2025.pdf.
- Gudmundson, Per, 2008. "Därför påverkar kriget i Georgien också oss", *Svenska Dagbladet* (ledare), 13 augusti.
- Gudmundson, Per, 2014. "Nobben från Nato", *Svenska Dagbladet* (ledarstick), 29 april.
- Gustavsson, Jakob, 1998. *The Politics of Foreign Policy Change: Explaining the Swedish Reorientation*. Lund: Lund University Press.
- Hagström, Linus, 2021. "Disciplinary power: Text and body in the Swedish NATO debate", *Cooperation and Conflict* 56(2), s. 141-162.
- Henriksson, Stig, 2015. "Är det dags för Sverige att bli medlem i Nato? Nej!", *Aftonbladet* (Aftonbladet Debatt), 8 juni.
- Hermann, Charles F., 1990. "Changing Course: When Governments Chose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly* 34(1), s. 3-21.
- Hjelm-Wallén, Lena, 1997. "Moderat säkerhetspolitik minskar vår handlingsfrihet", *Svenska Dagbladet* (Brännpunkt), 7 maj.
- Kjellén, Rudolf, 1899. "Studier öfver Sveriges politiska gränser", *Ymer*, 19:e årgången, s. 283-424.
- Lindh, Anna & von Sydow, Björn, 1999. "Alliansfriheten är vår styrka", *Aftonbladet* (Aftonbladet Debatt), 20 november.
- MSB, 2013. *Opinioner 2013: allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*. Stockholm: Myndigheten för säkerhet och beredskap. Tillgänglig på <https://rib.msb.se/filer/pdf/27284.pdf>.
- MSB, 2015. *Opinioner 2015: Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*, MSB 957. Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Tillgänglig på <https://rib.msb.se/filer/pdf/27994.pdf>.
- MSB, 2018. *Opinioner 2018: Allmänhetens syn på samhälls-skydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*, Slutrapport 2018-12-19. Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Tillgänglig på <https://rib.msb.se/filer/pdf/28769.pdf>.
- Oscarsson, Tea & Thurffjell, Karin, 2022. "Nästan 70 procent positiva till Nato", *Svenska Dagbladet*, 7 december, tillgänglig på <https://www.svd.se/a/3E1O9/ny-matning-nastan-70-procent-positiva-till-nato>.
- Petersson, Bo, 2023. "Felslut och önsketänkanden. Om Rysslandsforskarna, Putin och utvecklingen fram till kriget", *Statsvetenskaplig tidskrift* 125(1), s. 25-40.

- Regeringen, 2008/09. *Ett användbart försvar*, Regeringens proposition 2008/09:140. Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig på <https://www.regeringen.se/contentassets/1236f9bd880b495f8a9dd94ce1cb71de/ett-anvandbart-forsvar-prop-200809140/>.
- SCB, 2019. *Historisk statistik över valåren 1910-2014*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån. Tillgänglig på https://web.archive.org/web/20161202174325/http://Nato.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Demokrati/Allmanna-val/Allmanna-val-valresultat/12268/12275/Historisk-valstatistik/32065/#.
- Schlaug, Birger, 1999. "Pinsamt Nato-fjäsk, Persson", *Dagens Nyheter* (DN Debatt), 30 april, tillgänglig på <https://Nato.dn.se/arkiv/debatt/dn-debatt-pinsamt-Nato-fjask-persson-birger-schlaug-hyllningarna-for-Nato-sker-samtidigt-som/>.
- Schlaug, Birger, 2015. "Nato rycker närmare – utan debatt", *Fria Tidningen*, 4 november, tillgänglig på <http://Nato.friatidningen.se/artikel/120197>.
- SIPRI, 2019. *SIPRI Military Expenditure Database*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute. Tillgänglig på <https://Nato.sipri.org/databases/milex>.
- SvD, 1997. "På väg mot Nato", *Svenska Dagbladet* (ledare), 13 juni.
- SvD, 1999. "Medan Nato blir större", *Svenska Dagbladet* (ledare), 14 mars.
- SvT, 2022. *Ny mätning: Stödet för svenskt Nato-medlemskap fortsatt starkt*, *Sveriges Television* (SvT Nyheter), tillgänglig på <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/kantar-sifo-inget-minskat-natostod-efter-overenskommelsen-med-turkiet>.
- Tracz, Katarina, 2015. *Östersjön – Fredens hav?* Stockholm: Timbro.
- Vendil Pallin, Carolina, 2022. "Rysslands säkerhetspolitiska syn på Väst. Vägen till kriget 2022", *Statsvetenskaplig tidskrift* 125(1), s. 41-72.
- Wallmark, Hans & Forssell, Johan, 2014. "Medlemskap i Nato naturligt steg att ta", *Aftonbladet* (Aftonbladet Debatt), 5 november.
- Waltz, Kenneth N., 1979. *Theory of international politics*. Reading: Addison-Wesley.
- Westberg, Jacob, 2021. *Svenska säkerhetsstrategier. Teori och praktik*, andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Winnerstig, Mike, 2000. *A World Reformed: The United States and European Security from Reagan to Clinton*. Stockholm: Stockholm University.
- Winnerstig, Mike, 2022. "Geopolitics never left the building", i Christiansson, Magnus (red.), *Defence and Security: Festschrift in Honour of Tomas Ries*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Åström, Sverker, 2005. "Regeringens utrikespolitik inställsam och omdömeslös", *Dagens Nyheter* (DN Debatt), 20 juni.